

З ПОТОЧНОГО ЖИТТЯ НТШ

ЗАГАЛЬНІ ЗВІТНІ ЗБОРИ
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ім. ШЕВЧЕНКА
В УКРАЇНІ

4 грудня 2010 р. в актовій залі Львівського національного університету ім. І. Франка відбулись Загальні звітні збори Наукового товариства ім. Шевченка в Україні — 21-ші з часу відновлення Товариства в Україні і 137-мі від його заснування. Сьогодні в матірньому НТШ зареєстровано 35 комісій, які самостійно діють або об'єднані у секції та 19 осередків в обласних і районних містах України. На зборах були присутні 153 особи, з-поміж яких 101 дійсний член.

Відкриває Загальні звітні збори голова НТШ в Україні Олег Купчинський

Розпочав Загальні звітні збори голова Товариства Олег Купчинський вступним словом. Він зазначив, що робота НТШ за останні роки досягла значних здобутків у науково-організаційному та науковому аспектах і, що дуже важливо, здобула власне обличчя, зокрема, щодо видавничого процесу у національній науці. У цьому контексті великим досягненням є плідна співпраця

НТШ з такими могутніми науковими структурами держави, як НАН України, відомчими академіями, університетами і взагалі системою навчальних закладів України, а також науковими інституціями закордону. Все це має незаперечні докази. Щороку збільшується чисельність осередків Товариства, а отже, й НТШівців по всій Україні, зростає кількісно і за значенням їхніх наукових праць. Про це свідчать численні наукові проєкти, конференції, академії, „круглі столи“, симпозіуми, а чи не найголовніше, — Товариство видало понад 700 різних праць.

Голова Товариства також відзначив, що у звітному періоді НТШ зазнало відчутних втрат. Це стосується і української науки взагалі. Покинули нас і відійшли у вічність відомий мовознавець, д. чл. НТШ Дмитро Гринчишин, відомий український фольклорист і славіст, що жив у Польщі, д. чл. НТШ Ян-Мирослав

Касьян, видатні українські історики, д. чл. Товариства, члени Президії НТШ, лавреати медалі М. Грушевського Ярослав Дашкевич та Ярослав Ісаєвич. Помер голова Київського осередку Олександр Коновець.

Програма Загальних звітних зборів складалася із двох частин — наукових доповідей; звітних доповідей голови Товариства та Ревізійної комісії про підсумки роботи НТШ за 2010 р., обговорення звітів, прийняття Ухвали Загальних звітних зборів.

У першій частині науковці Львова виголосили чотири доповіді:

Леонтій Войтович. „Підкарпаття і Волинь у VI—X століттях: проблеми етнополітичного розвитку“; *Іван Паславський.* „Хто і коли заснував Львів“; *Степан Позняк.* „Чорнозем — національне багатство України“; *Богдан Новосядлий.* „Реліктове випромінювання і приховані складові Всесвіту“.

В обговоренні доповідей взяли участь С. Стойко, В. Шендеровський, Ю. Кисельов, З. Служинська та Ю. Чорнобай.

Друге засідання зборів розпочалось з виголошення головою НТШ Олегом Купчинським звітної доповіді про підсумки роботи Товариства протягом 28 листопада 2009 — 4 грудня 2010 рр. Його доповідь складалася з таких частин: I. Науково-організаційна і представницька діяльність НТШ; II. Видавнича робота Товариства; III. Діяльність комісій та осередків НТШ; IV. Фінансово-господарські проблеми Товариства з викладом актуальних завдань НТШ на найближчий і наступні роки.

Зал засідань Загальних звітних зборів Наукового товариства ім. Шевченка. 4 грудня 2010 р. Фото Володимира Букси

I. Праця Товариства* проводилась під керівництвом голови і Президії Товариства. Всі важливі питання обговорювалися і апробувалися (або не апробувалися) Президією. За звітний період у 2010 р. відбулося п'ять засідань Президії та дві Ради НТШ. Склад Президії — 23 особи. У зв'язку з смертю Ярослава Дашкевича та Ярослава Ісаєвича це число сьогодні становить 21.

Робота членів Президії полягає не лише в обговоренні актуальних науково-організаційних, наукових, видавничих, фінансово-господарських та інших справ Товариства, але й в особистій участі та відповідальності їх за працю в комісіях та осередках НТШ і зв'язках з крайовими НТШ закордоном. Палітра тем, які обговорювалися на Президії Товариства, була широкою.

На засіданнях Ради Товариства, крім обговорення тематики, яка стосується внутрішнього життя і перспектив діяльності НТШ, важливим елементом їх порядку денного було виголошення наукових доповідей: **28 лютого 2010 р.** доповідь: „Моніторинг національного біорізноманіття: проблеми і шляхи їх подолання“ (д. чл. Платон Третьяк); **28 жовтня 2010 р.** — „Мирон Зарицький — видатний український математик“ (д. чл. Богдан Пташник).

Важливим моментом у науково-організаційній діяльності Президії НТШ за 2010 р. було забезпечення наших видань реєстрацією ВАКу, поглиблення контактів з НАН України, зокрема, з її Західним центром, Інститутом енциклопедичних досліджень НАН України, Інститутом історії НАН України. З участю НТШ відбулось вісім конференцій, симпозіумів, семінарів. Щороку суттєво поповнюється новими книжками фонд бібліотеки НТШ. Книжки Товариству дарують, передають по обміну, а за змогою їх НТШ купує. Цього року активно продовжується каталогізація бібліотеки. Нині непогано працює книгарня НТШ. Спостерігалась широка представницька діяльність Товариства на рівні академічних інституцій, властей міста та області.

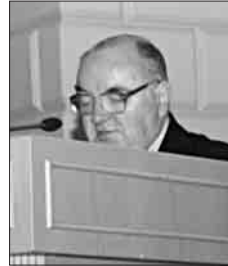
Крім світлих сторінок у діяльності управи НТШ та Президії, є чимало темних:

— не вдається Товариству скласти план навіть основних видань НТШ наперед, хоч би на рік—два. На це складається багато причин, у тому числі фінансове забезпечення, з другого боку —

чомусь з кожним роком зголошуються праці для друку повільніше та без новизни і використання нових джерел;

— не все у нас вдається із плануванням конференцій на базі НТШ;

— рік у рік не забезпечується задовільна розсилка книжок у різні наукові центри України і за кордон;

Доповідає
Леонтий Войтович

Доповідає
Іван Паславський

— вимагає більшої уваги від управи НТШ та Президії діяльність осередків. Досі не розв'язана проблема регламенту їх роботи. Деякі осередки занадто зосереджені на кількості членства, забуваючи про внесок своїх членів у дослідницьку працю.

II. Видавничу діяльність відносимо до пріоритетних напрямів нашої праці. Видання, які з'явилися в НТШ за звітний період, поділяємо на п'ять категорій: самостійно підготовлені і видані в НТШ; підготовлені та видані спільно НТШ з іншими науковими інституціями та навчальними закладами; видані під титром НТШ, але поза Товариством у Львові (їх з'являється щораз більше); книжки осередків Товариства по всій Україні і на Кубані. Є ще одна категорія видань: книжки, видані в НТШ, але без зазначення назви Товариства у титрі. Їх умовно називаємо комерційними або касовими виданнями.

Протягом 2010 р. вийшли друком:

Серія „Записки Наукового товариства ім. Шевченка“:

— Т. ССLIX. Праці Секції етнографії та фольклористики.— Львів, 2010.— 816 с.

— Т. ССLX. Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін.— Львів, 2010. (В друці).

Серія „Праці НТШ“:

— Т. XXV. Хемія і біохемія.— Львів, 2010.— 268 с.

— Т. XXVI. Медицина і біологія.— Львів, 2010.— 633 с.

Три книги „Праць НТШ“. Т. XXII (Студії з поля історії української науки та техніки), т. XXIII (Екологічний збірник-4: Дослідження біотичного й ландшафтного розмаїття та його збереження), т. XXIV (Медицина і біологія), вийшли у 2010 р., хоч датовані 2009 р.

Серія „Мала бібліотека НТШ“:

— Ч. 2. Свідзинський А. Мої спогади про Миколу Миколайовича Боголюбова (до 100-ліття від народження).— Львів, 2009.— 40 с., іл.

У залі засідань. Фото Володимира Букси

* За основу повідомлення взято звітну доповідь голови НТШ О. Купчинського.

Серія „Науково-інформаційні видання“:

— Вісник НТШ: Ч. 43.— Львів, 2010.— 84 с.

— Вісник НТШ: Ч. 44.— Львів, 2010.— 80 с.

Три книжки „Хроніки НТШ“ чекають на видавничі кошти. Підготовлено Бібліографію „Хроніки НТШ“ та „Збірника Математично-природописно-лікарської секції“ (1897—1938), т. 1—32 — доля їх така сама.

Доповідає
Степан Позняк

Доповідає
Богдан Новосядлий

Серія „Українознавча наукова бібліотека НТШ“:

— Ч. 26.— Шанковський Лев. Українська Галицька Армія. Друге видання в НТШ.— Львів, 2010.— 397 с.

— Ч. 27.— Супрун-Яремко Надія. Музикознавчі праці.— Рівне, 2010.

Серія „Навчальні посібники та підручники“:

— Ч. 4. Пишменна Оксана. Хорова музика Лесі Дичко.— Львів, 2010.— 268 с. + 8 с. іл.

Крім того, з комерційною метою в Дослідно-видавничому центрі надруковано 11 книжок.

Велика сторінка у видавничій діяльності Товариства — це видання осередків НТШ. Найбільш продуктивний традиційно Донецький осередок (відділення), що працює під керівництвом В. Білецького. Лише за 2010 р. осередок видав понад 20 книжок. Правда, у ньому не завжди диференціюють видання власні і спільні з іншими інституціями. Багато видав Івано-Франківський осередок, суттєво доповнюють його Черкаси, Тернопіль.

III. Діяльність комісій і осередків НТШ. **Комісії.** Характерною рисою діяльності цих виконавчих структур НТШ є те, що, порівняно із попередніми роками, їх робота у поточному році проводилася на рівні комісій, а не секцій. Секції сьогодні залишаються номінальною структурою.

Отже:

Мовознавча комісія (голова Наталія Хобзей). Протягом 2010 р. комісія провела три засідання: 25 березня в рамках XXI Наукової сесії НТШ (десять доповідей); 4—9 липня „Актуальні проблеми української діалектології“ (разом із відділом української мови Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ) і 7—8 жовтня „Перші Тимченківські читання“ (організатори ті ж). Проведено діалектологічну експедицію під гаслом „Тексти: мовно-культурний аспект“. Члени комісії опублікували в різних виданнях до 15 статей.

Літературознавча комісія (голова Ярослава Мельник). Члени комісії організували або брали участь у конференціях XXI Березневої наукової сесії (25 березня), яка була присвячена актуальним проблемам шевченкознавства; в XXIV щорічній науковій франківській конференції (7—8 жовтня); науковій конференції „Михайло Возняк і його філологічна школа“ (25 листопада). Д. чл. М. Ільницький опублікував монографію „Поети Празької школи“, Т. Салига „Екслібриси Евтерпи“, члени комісії Л. Бондар, Р. Крохмальний, В. Працьовитий видали посібники і методичні вказівки, П. Салевич — твір митрополита Іларіона „Слово про закон і благодать“.

Тим часом **Комісія всесвітньої літератури ім. Миколи Лукаша** (голова Роксолана Зорівчак) спрямовувала свою діяльність на вивчення міжнародного контексту української мови й літератури, на розширення контактів львівських філологів з науковцями інших міст і держав, врешті, чи не основне, — на вишкіл молодих професійних перекладачів. Члени комісії — учасники двох конференцій, у тому числі XXI Наукової сесії НТШ (13 і 20 березня), вони ж підготували до друку листування Г. Кочура, М. Лукаша та Є. Дейч. Вийшов збірник „Творчість Григорія Кочура в контексті української культури XXI віку“ Андрія Содомори, який цього року став лауреатом літературної премії ім. Г. Кочура. Відбулися засідання, присвячені Вірі Річ, Григорієві Кочуру.

Історична комісія (голова комісії ще не обрано зборами, звіт подав секретар Андрій Фелонюк). Комісія провела три конференції: 18 березня — „Українське козацтво другої половини XVI — початку XVIII століть“, 25 березня — „Українська домодерна урбаністика з перспективи останніх досліджень“ та 5 жовтня — „Початки міста Львова: факти та гіпотези“.

Члени комісії брали активну участь у підготовці видання творів М. Грушевського. Доволі активно працюють **Філософська комісія** (голова Андрій Пашук), **Комісія семіотики соціально-культурних процесів НТШ** (голова Анатолій Карась). Вони організували самостійно та з участю відповідних кафедр ЛНУ ім. І. Франка ряд наукових заходів, присвячених проблемам історії філософії, а також таким актуальним питанням, як філософський зміст сучасності, контексти й практики національної і громадської свідомості та ін. Члени комісії — автори численних публікацій у

У залі засідань. Фото Володимира Букси

різних наукових виданнях. У цьому ж контексті працювала **Археографічна** (голова Іван Сварник) та **Соціологічна** (голова Галина Щерба) комісії.

Етнографічна комісія (голова Ярослав Тарас). Найбільшим досягненням комісії разом із **Комісією фольклористики** (голова Михайло Чернопиский) у 2010 р. є підготовка та вихід ССLIX тому „Записок НТШ“.

Комісія образотворчого та ужиткового мистецтва (голова Роман Яців) за звітний період провадила науково-дослідну діяльність, унаслідок чого з'явилося п'ять монографічних видань: „Павло Ковжун (1896—1939). Творча спадщина художника: матеріали, бібліографічний довідник“ (упоряд. І. Мельник, Р. Яців), альбом-монографія „Любомир-Роман Кузьма (1913—2004). Маларська і публіцистична спадщина“ (упоряд. Р. Яців), „Альбом-каталог. Іван Северин (1881—1964)“ (упоряд. О. Семчишин-Гузнер). За ред. О. Никорак вийшла „Гуцульська вишивка в колекції Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Йосафата Кобринського“. З новим у 2010 р. мистецьким ужитком прийшов Олександр Нога. Крім того, комісія підготувала і надрукувала у різних фахових виданнях близько 25 різноматематичних розвідок, брала участь у 16 конференціях, симпозіумах, академіях (доповіді О. Сидора, О. Семчишин-Гузнер, Л. Купчинської, С. Король, Р. Яців, А. Колупаєвої та ін.). Нині Комісія підготовляє ССLI т. „Записок НТШ“.

У 2010 р. **Інститут колекціонерства при НТШ** видав два об'ємні альбоми: „М. Бойчук. Каталог збережених творів“ та „Дерев'яна скульптура Галичини XVII—XIX ст.“

Протягом поточного року активно працювала **Музикознавча комісія** (голова Олександр Козаренко), **Театрознавча комісія** (голова Майя Гарбузюк). З участю цих комісій відбулося дев'ять конференцій і симпозіумів, опубліковано низку важливих праць, а серед них і монографічних (праця Оксани Письменної, Богдана Козака і т. д.). Члени Театрознавчої комісії входять до складу експертних рад та журі дев'ятьох міжнародних і всеукраїнських театральних фестивалів.

Комісія книгознавства та бібліографії (голова Луїза Ільницька, крім виголошення доповідей, брала участь у наукових конференціях і „круглих столах“, присвячених українській книжці, підготувала збірник статей „Бібліографічна комісія НТШ (1909—1939): напрями діяльності та постаті“.

Виступає
Василь Шендеровський

Виступає
Богдана Криса

Виступає
Ярослав Тарас

Тим часом **Видавничо-поліграфічна комісія** (голова Степан Гунько) протягом 2010 р. займалась дослідженням проблем видавничої справи на сучасному етапі, узагальненням досвіду виробництва та розповсюдження видавничої продукції в Україні. З цього приводу відбулися два засідання комісії (березень і жовтень 2010 р.), а раніше (лютий 2010 р.) науково-технічна конференція (разом із науковим відділом Української академії друкарства).

Лікарська комісія (голова Зіновія Служинська). Згідно із звітом, проведено три засідання комісії, у тому числі два в контексті конференцій з Українським лікарським товариством та іншими організаціями. Видано чергові томи „Праць НТШ“ „Лікарського збірника“. У комісії часто проводяться редакційно-адміністративні засідання, на яких обговорюються і рецензуються наукові праці. Комісія практикує виступи по радіо і телебаченню, члени Комісії написали і видрукували чотири монографії (автори Б. Білинський, А. Кравець, Л. Гоцко, З. Служинська), численні доповіді і реферати у колективних працях. Лікарська комісія одна з тих, яка сама розсилає свої публікації, видані в НТШ, допомагає поповнювати медичні бібліотеки України, в тому числі й закордонні, ретельно формує свій архів.

Економічна комісія (голова Андрій Стасишин) звітує науковою продукцією. Члени комісії підготували дві колективні монографії: І. Назаркевич, О. Стефанишин, О. Кічурчак „Економіка України: національна стратегія розвитку“; І. Назаркевич та ін. „Інтелектуально-інноваційний розвиток регіону“; три навчальні посібники і близько 20 наукових розвідок і статей.

Чимало нових наукових заходів здійснили протягом 2010 р. **Географічна** (голова Олег Шаблій) та **Геологічна** (голова Орест Матковський) комісії. Це насамперед стосується засідань комісій та участі в різних конференціях, симпозіумах. У першій налічується участь у п'ятьох (вони присвячувались В. Кубійовичу, С. Рудницькому та іншим визначним українським географам), у другій — шести. Члени комісії опублікували чимало індивідуальних праць у фахових виданнях. Географічна комісія підготовляє і видає всеукраїнський часопис у титрі якого фігурує НТШ під назвою „Історія української географії“ (у 2010 р. вийшли 21 і 22 числа).

Свій внесок протягом 2010 р. зробила **Екологічна комісія** (голова Платон Третяк), **Комісія фізики** (голова Ярослав Довгий) та **Комісія фізики Землі** (голова Валентин Максимчук). Варто згадати, що члени Комісії фізики брали участь аж у 19-ти різного формату засіданнях і конференціях у Львові, Києві, Тернополі, Харкові, Івано-Франківську, надрукували понад 20 наукових розвідок. Вийшли чергові числа журналів „Світ фізики“ (ред. І. Вакарчук), „Світгляд“ (ред. Я. Яців), Я. Довгий готує до друку черговий номер „Фізичного збірника НТШ“. Комісія фізики Землі активно представляла національні дослідження на міжнародних наукових форумах в Італії і Польщі.

Над подібними питаннями протягом 2010 р. працювали **Хемічна комісія** (голова Євген Гладишевський) та **Біохемічна комісія** (голова Іван Головацький).

Хочеться наголосити на праці **Комісії проблем лісівництва** (голова Степан Генсірук), **Комісії математики** (голова Микола Притула). Члени остан-

ньої комісії є учасниками різних українських і міжнародних конференцій і симпозіумів. Комісія підготувала нові збірники праць, вийшло друком близько 20 наукових розвідок.

Свій порівняно великий внесок у діяльність НТШ і, загалом, у національну науку зробили **Комісія механіки** (голова Василь Осадчук); **Комісія матеріалознавства** (голова Григорій Никифорчин); **Комісія інформатики та кібернетики** (голова Роман Базилевич); врешті, **Комісія еко-технологій** (голова Нестор Библюк).

Осередки. Поряд з комісіями успішно працюють осередки Товариства в обласних та деяких районних центрах. Праця осередків загалом не тождна за обсягом (зрештою, як і комісії у Львові), але нині вони не ті, якими були три—п'ять років тому. Це в багатьох випадках сформовані наукові одиниці зі своєю внутрішньою структурою і конкретними завданнями. Деякі з них мають власні приміщення, вивіски, логотипи, свої бібліотеки й архіви.

Безперечно, найпотужнішим осередком НТШ у науковому, громадсько-організаційному, представницькому, а насамперед видавничому аспекті нині є **Донецький осередок** (голова Володимир Білецький). Осередок називає себе відділенням або Південно-Східним центром НТШ, на кшталт академічної термінології. У його звіті зазначено: „Маємо 70 членів. Друкуємо „Донецький вісник НТШ“ (матеріали конференцій, наукові статті з хемії, технічних наук, історії, філософії, мовознавства, літературознавства та ін.). Нині готуємо його 30 том. Крім того, друкується „Хроніка Донецького відділення НТШ“ (підготовлене число 2). Донецьке відділення НТШ — партнер аналітично-інформаційного журналу „Схід“ (фахове видання за списками ВАК з економіки, історії, філософії) — готується 106 число „Сходу“ (у 2010 році — число 6). Крім того, цього року ми видали 20 книжок різного видавничого характеру і тематики — монографії, курси лекцій тощо“.

Знаємо, що чимраз активніше працює **Слобожанський осередок** (голова Юрій Кисельов). Великий поступ за останній рік зробив **Сумський осередок** (голова Сергій П'ятаченко). Список заходів, які провів осередок, налічує понад десять позицій. Протягом 2010 р. під егідою НТШ вийшов „Альманах молодих літераторів Сумщини, Орфей“. Традиційно багато працює **Черкаський осередок** (голова Віталій Масненко). Він охоплює 65 осіб. В осередку налагоджена чітка структу-

ра, визначені напрями праці. Звіт інформує про широку організаційну та науково-дослідну роботу. Спостерігаємо поступ у праці **Тернопільського осередку НТШ** (голова Михайло Андрейчин). Він полягає у різноплановій діяльності, але найголовніше — у видавничій праці. 2010 р. вийшов друком 5-й том „Збірника праць“ Тернопільського осередку, три монографії. Висунута на здобуття окремого визнання 1000-сторінкова праця (підготовлена у співавторстві з іншими установами) під заголовком: „Туризм України: економічні та організаційні механізми розвитку“ (2010). В **осередку НТШ у Рівному** (голова Андрій Бомба) протягом 2010 р. активно працюють Секція літературознавства, Секція фольклористики та етнографії, Історична секція, Секція математичного моделювання та обчислювальних методів. Кожна із секцій репрезентує конференційну участь, наукові результати у формі численних публікацій.

Засвідчено здобутки **Харківського осередку** (голова Юрко Ранюк) — опубліковано чотири книжки, здана до друку п'ята. Великих позитивних змін зазнав у 2010 р. **Івано-Франківський осередок НТШ** (голова Василь Мойсишин) завдяки цілеспрямованій, послідовній та енергійній праці, насамперед Василя Мойсина. В осередку діють 12 комісій, які об'єднують 150 вчених різних професій. Подібно до обласних осередків успішно працюють осередки у Дрогобичі, Косові, Коломиї.

IV. Щодо фінансово-господарських справ, то протягом звітного періоду НТШ переживало не найкращі часи. Нових грошей майже немає. Далі сидимо „з капелюхом під старою церквою, до якої вже не ходять люди, бо збудована нова“. Тим часом гривня знецінюється, все дорожчас, найгірше, матеріали для друкарні. Живемо за доходи з книгарні, друкарні, членські внески і ті адресні гроші, які надходять з Інституту енциклопедичних досліджень на Енциклопедію НТШ та гроші для друку „Записок НТШ“.

Наприкінці доповідач наголосив на актуальних проблемах і завданнях Товариства на найближчий рік. Незважаючи на всі зміни, в тому числі ті, що пов'язані з негараздами, які відбуваються в українському суспільстві й державі, він висловив надію на майбутні позитивні розв'язання найгостріших проблем у діяльності Товариства, насамперед щодо підготовки нових видань і початку необхідних ремонтів будинків.

В обговоренні звітної доповіді взяли участь Я. Тарас, П. Третяк, С. Стойко, З. Служинська, В. Шендеровський, Р. Кирчів.

Після виступів голова Товариства відповів на запитання та основні зауваження, висловлені членами та дійсними членами НТШ. О. Купчинський наголосив, що Товариство зробило і робить багато протягом 21 року після свого відновлення. На його думку, треба пам'ятати, що НТШ є науковою громадською установою.

Опісля було заслухано звіт Ревізійної комісії Товариства (голова Ревізійної комісії Б. Білинський) і прийнято ухвалу Загальних звітних зборів. Звіт голови Товариства і ухвала зборів будуть надруковані у „Хроніці НТШ“.

Наприкінці Загальних звітних зборів відбувся концерт „Перлини Європейської оперної класики“ з участю студентів Народного артиста України Ігоря Кушплера.

Виступає
Борис Білинський

Виступає
Платон Третяк

Виступає
Степан Стойко

ФІЛЯДЕЛЬФІЙСЬКИЙ ОСЕРЕДОК НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ім. ШЕВЧЕНКА АМЕРИКИ (США): ІСТОРІЯ, СУЧАСНІСТЬ

Від свого заснування в травні 1957 р., з ініціативою Літературознавчої комісії НТШ А та заходами д-ра Володимира Дорошенка й д-ра Данила Богачевського осередок НТШ А (США) активно працює у царині наукової і просвітницької діяльності. За той час осередок НТШ у Філядельфії очолювали д-р Данило Богачевський (1957—1967), проф. Микола Остап'як (1967—1969), д-р Роман Максимович (1969—1979), д-р Богдан Романенчук (1979—1989), проф. Мирослав Лабунька (1989—1992) та д-р Ярослав Заліпський (з 1992 р.).

За час своєї діяльності осередок організував чимало наукових конференцій: 1958 р.— з нагоди 120-ліття „Русалки Дністрової“; 40-ліття Листопадового Чину; 1959 р.— 300-ліття української перемоги над московським військом у битві під Конотопом 1659 р.; 1961 р.— 100-ліття від смерті Т. Шевченка; 1968 р.— 100-ліття від заснування Товариства „Просвіта“; 1993 р.— 60-ті роковини Голодомору 1932—1933 рр. в Україні; 1994 р.— Ольжич як політичний діяч (у 50-ті роковини); 1998 р.— 125-ліття НТШ з участю генерального секретаря Світової ради НТШ Олега Романіва.

Філядельфійський осередок НТШ влаштовує зустрічі місцевої громади з видатними діячами культури та науки України, з-поміж яких проф. Анатолій Погрібний, який кілька разів виступав на форумі НТШ та проф. Олег Романів, а також проф. В'ячеслав Брюховецький, о. д-р Борис Гудзяк, поет-драматург Олександр Ірванець та ін. Остання зустріч відбулася 8 грудня 2010 р. з участю ректора Національного університету „Острозька академія“ проф. Ігоря Пасічника.

Осередок причинився до видання низки публікацій, серед яких на окрему увагу заслуговують такі праці: „Нарис Галицької Митрополії“ о. д-ра Ізидора Нагаєвського (1958); „Історичні постаті Галичини XIX—XX ст.“ оо. Тита Войнаровського та Ізидора Сохоцького (1961); „Бібліотека НТШ у Львові“ д-ра Володимира Дорошенка (1963); „Літературні процеси після Другої світової війни“ за редакцією д-ра Богдана Романенчука, д-ра Наталії Пазуняк та акад. Леоніда Рудницького (1982). Заходами осередку 1984 р. вийшов фотоальбом Сергія Крашениннікова „Київ Шевченкових часів“ за редакцією Богдана Романенчука та Леоніда Руд-

ницького, а 1969 та 1973 рр.— два томи Енциклопедії української літератури під назвою „Азбуковник“ авторства Богдана Романенчука¹. В серії видань НТШ „Бібліотека українознавства“ 1962 р. вийшов збірник „У століття смерті Т. Шевченка“, в якому вміщені статті Романа Смаль-Стоцького, Мечислава Гергелевича, Данила Богачевського і Григора Лужницького. Крім того, в праці осередку брали активну участь д-р Антін Княжинський, проф. Василь Ящун, д-р Марта Богачевська-Хом'як, д-р Володимир Безушко, проф. Олег Мазур, проф. Іван Олексин, проф. Лев Шанковський, проф. Михайло Тершаковець та ін. Як відзначив Микола Остап'як у праці „Огляд праці Осередку Наукового Товариства ім. Шевченка у Філядельфії за 15

Дім Товариства „Свята Софія“, у якому міститься бюро осередку НТШ А у Філядельфії.
Фото Євгена Партики

років існування“, „совісно й зразково виконував свої обов'язки секретаря і скарбника мгр. Тарас Печерський, жертвуючи при цьому на цілі Осередку значну грошеву допомогу. Дружно і гармонійно співпрацювали всі члени Управи та в міру своїх спроможностей старалися сповнити ті благородні й шляхетні завдання, що стоять перед Науковим Товариством ім. Шевченка“². Справді, незважаючи на скрутне фінансове становище, ці

роки були свого роду „золотою добою“ осередку НТШ у Філядельфії: подиву гідна жертвність української громади в США, яка уможливила наукову й громадсько-суспільну діяльність НТШ та його осередків на терені Америки.

В осередку часто відбуваються презентації книжок: 2009 р.— праці Наталії Пазуняк „Леся Українка. Ідея свободи України у спектрі світової цивілізації“, перекладу „Пекла“ Данте Аліг'єрі авторства проф. Богдана Лончини та збірника наукових праць на пошану Леоніда Рудницького з нагоди його 70-річчя „На перехресті культур“.

При осередку діє Комісія Енциклопедії української діаспори, яка, під головуванням Олександра Лужницького і Ярослава Заліпського, впродовж 15 років наполегливо опрацьовує гасла до енциклопедії і головним редактором якої є проф. Василь Маркус (Чикаго). Осередок тісно співпрацює з управою Крайового товариства НТШ А, зокрема з президентом Орестом Поповичем.

Від 1974 р. бюро Філядельфійського осередку НТШ розташоване в Домі Товариства українців-

¹ Докладнішу інформацію про діяльність осередку у 1957—1973 рр. див.: Остап'як М. Огляд праці Осередку Наукового Товариства ім. Шевченка у Філядельфії за 15 років існування.— Філядельфія; Па.; ЗСА, 1973.

² Там само.— С. 24.

католиків „Свята Софія“ (ТСС, Елкінс Парк, Па.). Слід зазначити, що там містяться також цінні архіви з життя української діаспори в США й Інститут ім. В'ячеслава Липинського. Відтак, ТСС та осередок плідно співпрацюють у галузі науки та культури. Це найкраще віддзеркалюють серії викладів на різноманітні теми, що їх започатковано ще в 1970-х рр. Так, наприклад, весняний та останній цикли викладів 2010 р. присвячені ювілеям видатних християнських та громадських діячів діаспори загалом та Філадельфії зокрема, серед яких спогади про Григора Лужницького (доповідач — Леонід Рудницький), Патріярха Мстислава Скрипника (д-р Юрій Криволап), Лева Жабко-Потаповича (Богуслава Бас), о. Іренея Назарка, ЧСВВ (д-р Олександр Лужницький). В осінньому семестрі цей список доповнили меценат Микола Ценко (доповідач — д-р Олесь Ценко), історик о. Ізидор Сохоцький (Олександр Лужницький), ботанік проф. Роман Максимович (Ярослав Заліпський та Анна Максимович), польовий духовник о. Іван Лебедович (Леонід Рудницький) та науковець й католицький діяч проф. Петро Ісаїв (проф. Всеволод Ісаїв). Координаторами викладів є Ярослав Заліпський, Леонід Рудницький та Олександр Лужницький. Про всі ці події регулярно повідомляє українська діаспорна преса; окремі звіти і повідомлення про діяльність осередку друкуються у Бюлетені НТШ А та Бюлетені Товари-

Пропам'ятний вечір на честь Патріярха Мстислава Скрипника. Зліва направо: Петро Клок, Олександр Лужницький, Леонід Рудницький, Ярослав Заліпський (голова Осередку НТШ А у Філадельфії), Юрій Криволап (доповідач), Петро Гурський. Травень 2010 р.
Фото Євгена Партики

ства українців-католиків в США „Свята Софія“. Попри деякі публікації³, діяльність осередку НТШ у Філадельфії заслуговує на окрему монографію: він, поряд із осередками у Вашингтоні, Детройті та Чикаго, відіграв важливу роль у пропагуванні української науки в американському світі.

Ярослав ЗАЛІПСЬКИЙ,
Леонід РУДНИЦЬКИЙ

ДЕСЯТИЛІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОГО ОСЕРЕДКУ НТШ: СТАНОВЛЕННЯ, ЗДОБУТКИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Історія Івано-Франківського осередку Наукового товариства ім. Шевченка (ІФО НТШ) починається з Установчих зборів, які відбулися 22 лютого 2000 р. в залі засідань міськвиконкому і в яких взяли участь 32 науковці Прикарпаття. На цих зборах вступне та привітальне слово виголосив Роман Яремійчук, якому Президія НТШ у Львові своїм рішенням від 23 грудня 1999 р. доручила очолити ініціативну групу для організації осередку.

Установчі збори прийняли Ухвалу про створення Івано-Франківського осередку НТШ, обговорили та затвердили його Статут, обрали керівництво: співголови — Роман Яремійчук та єпископ-ордианарій УГКЦ, д-р богослов'я Софрон Мудрий; заступники — Богдан Остафійчук та Володимир Качкан; члени президії — Борис Маєвський, Степан Генік, Володимир Грабовецький; секретар — кандидат технічних наук Ігор Когут.

На першому етапі своєї діяльності (лютий 2000 — лютий 2004 рр.) осередок провів велику організаційну роботу з об'єднання у своїх рядах відомих вчених Прикарпаття. Його колективними членами стали Прикарпатський університет ім. В. Стефаніка, Івано-Франківський технічний університет нафти і газу, Івано-Франківська ме-

дична академія, обласна Спілка письменників України, обласна Спілка художників України, обласна Наукова бібліотека ім. І. Франка, Клуб української інтелігенції ім. Б. Лепкого, асоціація „Вчені Прикарпаття“, Івано-Франківська міська рада. Було сформовано шість комісій (медико-біологічна, фізико-хімічна, технічних наук, філософсько-теологічна, історична, філології та фольклористики), які мали вагомі здобутки у видавничій справі, випустили нові підручники, довідники, багатотомні словники.

З ініціативи ІФО НТШ та з участю Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І. Франка видано каталог книжкових видань „Друковане слово Прикарпаття“ (відповідальний за випуск Р. Яремійчук). За перші десять років незалежності вийшло 1319 книжок українською мовою, які написали автори, що постійно проживають і працюють на Прикарпатті.

Після від'їзду Р. Яремійчука у м. Сімферополь осередок очолював Богдан Остафійчук (2004—2005). За його каденції ІФО НТШ отримало приміщення, члени товариства сприяли спорудженню пам'ятника І. Франкові у м. Рахові, видали перший випуск наукових записок, що складався з

³ Див.: Рудницький Л. Наукове Товариство ім. Шевченка та його внесок у розвиток науки в діаспорі та Україні // Варшавські українознавчі записки.— Варшава, 2008.— [№] 25—26.— С. 44—53.

гуманітарних праць, виголошених на сесіях, конференціях, „круглих столах“, під час проведення тематичних читань.

За головування проф. Володимира Качкана (грудень 2005 — жовтень 2007 рр.) ІФО НТШ разом з Обласною універсальною науковою бібліотекою провів цикл наукових читань до 150-річчя від народження І. Франка з участю провідних учених Прикарпаття. Доповіді опубліковано у „Віснику НТШ“ (відповідальний за випуск проф. В. Качкан) за 2007 р.

НТШівці брали активну участь в організації та проведенні тематичних вечорів, вечорів-презентацій Степана Геника, краєзнавця Теофіла Виноградника, Володимира Качкана, Володимира Грабовецького, Ольги Слоновьської, критика Дмитра Юсипа, поета Ярослава Дорошенка, письменника і видавця Михайла Андрусика. Під грифом Наукового товариства ім. Шевченка вийшли книжки Степана Геника, Володимира Боцюрка, Нестора Середюка, Олега Адаменка, Романа Яремійчука, Василя Мойсишина, Володимира Грабовецького, Миколи Кугутяка та ін.

З листопада 2007 р. Івано-Франківський осередок НТШ очолює Василь Мойсишин. За останні три роки кількість членів осередку збільшилася удвічі і становить 135 осіб, об'єднаних у 12 комісій. Крім чинних, створено Механіко-математичну, Економічну, Мистецтвознавчу, Екологічну комісії, Комісії педагогіки та психології й інформаційних технологій. Видано довідник „Івано-Франківський осередок Наукового товариства ім. Шевченка: біобібліографічний покажчик (2000—2008)“ (редупоряд. В. Мойсишин, 622 с.), в якому наведено біографічні довідки та відомості про наукові роботи членів ІФО НТШ, видрукувані від часу заснування осередку до 2008 р.

Традиційними стали березневі наукові сесії НТШ, в яких щорічно беруть участь 200—250 науковців. Видаються програми сесій, в яких публікуються 90—100 доповідей, „круглі столи“, наукові семінари, презентації. У 2008 р. засновано періодичне видання „Прикарпатський вісник НТШ“ (головний редактор В. Мойсишин), який виходить у чотирьох книжках щорічно (серії „Число“, „Слово“, „Думка“, „Пульс“).

У рамках започаткованого проєкту „Сторінки української науки“ проведено Всеукраїнську наукову конференцію „Розвідка та розробка родовищ нафти і газу“ до 100-річчя від народження проф. Еммануїла Чекалюка (9 жовтня 2009 р.),

Міжнародну науково-практичну конференцію „Бабенківські читання“ на вшанування пам'яті Георгія Бабенка (29—30 жовтня 2009 р.), науковий семінар „Українська етнокультурна спадщина Прикарпаття: стан і перспективи досліджень“ (11 лютого 2010 р.), презентацію монографії Георгія Рудька та Олега Адаменка „Землелогія. Еколого-ресурсна безпека Землі“ (11 березня 2010 р.), вечір пам'яті до 100-річчя від народження Марка Боеслава (25 березня 2010 р.).

Крім традиційних книжкових виставок, під час пленарних засідань березневих сесій Товариства і листопадових Загальних звітних зборів осередку в грудні 2008 р. разом із краєзнавчим музеєм у міській ратуші організовано виставку стародруків та видань НТШ довоєнного періоду, а в рамках Дня науки у виставковому залі Університету нафти і газу відкрито виставку сучасних видань осередку за 2000—2009 рр.

Унаслідок клопотання ІФО НТШ Науково-дослідному і проєктному інституту ВАТ „Укрнафта“ надано ім'я Еммануїла Чекалюка. Осередок працює над відкриттям пам'ятника І. Пулюєві в м. Івано-Франківську.

Крім того, осередок разом із Клубом української інтелігенції ім. Б. Лепкого (президент У. Скальська) провів вечір пам'яті Симона Петлюри (до 130-річчя від народження), урочисте засідання до 65-ї річниці створення першого уряду УПА — Української Головної Визвольної Ради, численні презентації книжок та періодичних видань.

ІФО НТШ приділяє велику увагу науковим дослідженням, виданню навчальних посібників для вишів. Серед них відзначимо ювілейне ілюстроване видання „Західно-Українська народна республіка (1918—1923)“, підготовлене членами Історичної комісії; Англо-український та українсько-англійський нафтогазовий словник за редакцією Р. Яремійчука, „Приповідки“ С. Пушика, книжки О. Адаменка, В. Бойка, В. Векерика, В. Грудза, В. Качкана, Є. Крижанівського, М. Кугутяка, Б. Маєвського, Б. Остафійчука, М. Рожка, С. Хороба та ін.

Завданням осередку на найближчий час — створення Комісії суспільно-політичних наук, власної Інтернет-сторінки, реєстрація серій „Прикарпатського вісника НТШ“ як фахових наукових видань та поява їх електронних версій. Попереду — наполеглива праця, спрямована на реалізацію багатьох наукових і культуротворчих проєктів.

Василь МОЙСИШИН,
голова Івано-Франківського осередку НТШ

Видання Івано-Франківського осередку НТШ останніх років

СТАТТІ ТА ПОВІДОМЛЕННЯ

МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ — ПРОВІСНИК
НЕЗАЛЕЖНОСТІ СОБОРНОЇ УКРАЇНИ

(До 200-річчя від народження)

У літопис національного відродження у західних землях України середини ХІХ ст. золотими літерами вписане ім'я видатного письменника і громадсько-культурного діяча, славного сина Галицької землі о. Маркіяна Шашкевича (6 листопада 1811 р. — 7 червня 1843 р.).

Ще в студентські роки М. Шашкевичеві судилося під час навчання у Львівському університеті та духовній семінарії (1829—1837) стати провісником, а згодом і прапороносцем української національної ідеї в Галичині, намалювати шляхи і забезпечити організаційно її реалізацію. У складних умовах безпросвітної життя українців, зумовленого браком власної державності і перебуванням Галичини під владою Австрійської монархії, яка толерувала майже необмежене традиційне панування в краї поляків, в умовах послідовно здійснюваної асиміляторської політики правлячих кіл і шляхти щодо українців, він зумів організувати навколо себе гурт подвижників, насадити національним духом та власним прикладом запалити до благословенної праці над національним відродженням народу.

Саме М. Шашкевич став нахненником, організатором і лідером „Руської Трійці“ — демократично зорієнтованого громадсько-культурного угруповання, до складу якого, крім нього, входили також Іван Вагилевич і Яків Головацький. Навколо нього гуртувалося чимало інших його однодумців, прихильників і послідовників.

Напрямок діяльності „Руської Трійці“ визначався новими і домінуючими тоді в духовному житті народів Центрально-Східної Європи ідеями романтизму. Згідно з його головними засадами, М. Шашкевич і його побратими, наслідуючи приклад літературних сил Наддніпрянської України, ідеологів слов'янського відродження та національно-визвольних змагань поляків, прагнули з допомогою власних українознавчих досліджень,

літературної творчості й друкованого слова рідною мовою сприяти піднесенню освітнього рівня та пробудженню національної свідомості галичан як невід'ємної частини українського народу. Так вони прислужилися справі його відродження до самостійного національного життя та входження

в коло вільних, рівноправних й культурних націй Європи, насамперед слов'янських. Цьому присвятили всю свою багатогранну, багато в чому піонерську, працю: збирацьку, дослідницьку, видавничу й публіцистичну в ділянці гуманітарних дисциплін, а також літературно-художню та перекладацьку творчість.

Першим документально засвідченим виявом патріотичної громадсько-культурної праці гуртка М. Шашкевича початку 1830-х рр. була рукописна поетична збірка „Син Русі“ (1833), яка своїм змістом заохочувала гуртківців до праці для добра народу. Програмним був вірш-заклик М. Шашкевича „Слово до читателів руського язика“:

*Разом, разом, хто сил має,
Гонить з Русі мраки тьмаві,
Зависть най нас не спиняє,
Разом к світлу, други жваві!¹*

Одним із найголовніших напрямів діяльності „Руської Трійці“ стали студії з народознавства. Наслідком уперше організованої її діячами широкої цілеспрямованої етнографічно-фольклористичної праці стали описи етнографічних груп західних теренів України (подоляків, бойків, гуцулів, лемків), цінні записи усної народної творчості, які увійшли до різних фольклористичних видань, у тому числі до альманаху „Русалка Дністрова“². Народні пісні у записах М. Шашкевича публіковані у різних фольклористичних збірниках, а в 1973 р. вийшли окремим виданням³.

Мовознавчі зацікавлення „Руської Трійці“ знайшли свій вияв у праці над створенням словника та граматики живої української мови. Фрагменти

Маркіян Шашкевич.
Художник Іван Труш, 1911 р.

¹ Шалата М. Й. Маркіян Шашкевич. Життя, творчість і громадсько-культурна діяльність.— К., 1969.— С. 35—38.

² Кирчів Р. Етнографічно-фольклористична діяльність „Руської Трійці“.— К., 1990.— 344 с.

³ Народні пісні у записах Маркіяна Шашкевича / Упоряд., вступна стаття і примітки М. Й. Шалати.— К., 1973.— 112 с.

Шашкевичевих граматичних нотаток залишилися у рукописах. Друком вийшли „Граматики“ І. Вагилевича (1845) та Я. Головацького (1849). Новаторством були позначені їхні виступи за утвердження національної літератури на основі живої розмовної мови і створення цієї мовою шкільних підручників („Читанка“ М. Шашкевича з участю Ю. Величковського, укладена 1836, видана 1850 і 1853 pp.), реформа правопису (заміна етимологічного фонетичним), використання так званого цивільного шрифту замість кириличного, впровадження рідної мови в повсякденний вжиток інтелігенції та церковні проповіді, переклади живою народною мовою літературних творів з церковнослов'янської, чеської, польської, російської, грецької і німецької мов та сербських народних пісень (М. Шашкевич, Я. Головацький), нарешті, виступи проти спроб латинізації українського письменства (брошура „Азбука і Abecadło“ М. Шашкевича, 1836)⁴.

Свою літературною творчістю М. Шашкевич й інші репрезентанти „Руської Трійці“ започаткували нову, національну літературу в Галичині і західних українських землях загалом. За М. Шашкевичем, нова література мала обстоювати національну окремішність народу, пізнавати його і бути джерелом його пізнання, ширити серед нього освіту, впливати на морально-патріотичне виховання. А поза тим, вона повинна виконувати високу громадянську місію, збагачуватись з допомогою інших, насамперед слов'янських культур, тобто мати безпосередній стосунок до створення української спільноти. Найістотнішою ознакою нової літератури галицької романтики вважали народність, яку вони розуміли як національну своєрідність. Розвиток літератури на народній основі, на їхню думку, забезпечував романтичний фольклоризм. Звідси й така увага до фольклору як предтечі літератури і взірця народності. В їхніх творах уперше в українській літературі зазвучали щира турбота про народ, високі громадянські мотиви⁵.

Невід'ємною рисою і критерієм визнання суспільної вартості явищ нової літератури вважалася неповторність творчої індивідуальності їх творців. Це було характерне особливо для новаторської поезії М. Шашкевича. В його поетичному доробку — історичні вірші („Згадка“, „Болеслав Кривоустий під Галичем, 1139“, „О Наливайку“, „Хмельницького обступленіє Львова“),

громадянська й інтимна лірика („Слово до читателів руського язика“, „Руська мати нас родила“, „Відкинь той камінь“, „Розпука“, „Туга“, „Туга за милою“, „Лиха доля“, „Безрідний“, „Думка“, „Син любимому отцю“, „Підлисса“ та ін.), балади („Погоня“), перші в українській літературі сонети („До ***“, „Сумрак вечірній“). Поетичним творам М. Шашкевича притаманні чітко виражені національні мотиви, м'які, ніжні ліричні тони, нескладна символіка, завдяки чому вони стали основою для створення численних музичних творів. Перлиною ліричної поезії стала його „Веснівка“, перекладена багатьма іноземними мовами⁶.

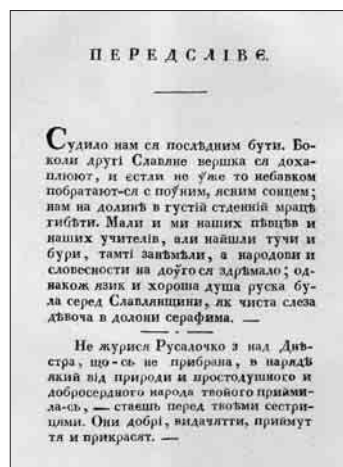
Ще один надзвичайно важливий аспект „Руської Трійці“ — це царина історії народу. В дусі засад романтизму її діячі надавали великого значення дослідженню, популяризації, науковому і художньому відтворенню історичного минулого народу, вважаючи, що „в минулому пересторога і наука на

будучність“ (Я. Головацький). Предметом їх особливого зацікавлення й мотивацією цілеспрямованої діяльності стали давні традиції політичного життя українського народу, насамперед княжої доби та часів Козацької держави. Їхні наукові праці, публіцистика, літературні твори, епістолярія рясніють висловлюваннями про державну могутність і славу княжої Руси. М. Шашкевич з великим пієтетом висловлюється про Київ, Київську

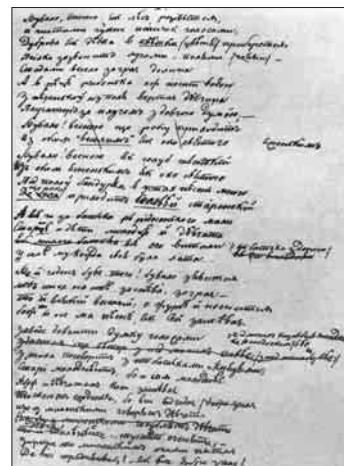
Русь у вірші „Згадка“, в якому йдеться про епоху Ярослава Мудрого, творця „Правди Руської“, коли „руськими сторонами дзвін вічовий гомотів“, усім світом гомоніла слава Києва і по всій Русі панували „щастя, гаразд“, з якими так контрастувала сучасна йому дійсність⁷.

Стосовно княжої доби, на особливу увагу заслуговує німецькомовний рукопис М. Шашкевича „Die Ruthener“ („Русини“). Княжа доба постає зі сторінок рукопису як найсвітліша епоха в історії руського народу, що породила мудрих державних діячів, які нічим не поступалися найвидатнішим володарям інших країн. На їхньому тлі автор дає лаконічну, влучну й багатовимірну характеристику багатьох чільних руських державотворців.

Князь Володимир, за М. Шашкевичем, шукав „вищого світла“ і запровадив християнство на Русі, через те його проголосили „великим і рівноапостольним“; він створив могутню східнослов'янську монархію. Князь Ярослав — і хоробрий воїн, і врівноважений, справедливий

Сторінка передмови до альманаху „Русалка Дністрова“. Буда, 1837 р.

Фрагмент вірша Маркіяна Шашкевича „Бандурист“. 1846 р.

⁴ „Руська Трійця“ в історії суспільно-політичного руху і культури України.— К., 1987.— С. 95—98, 139—146; Фаріон І. Отець Маркіян Шашкевич — український мовтворюєць.— Львів, 2007.— 134 с.

⁵ „Руська Трійця“...— С. 98—103, 146—152.

⁶ Лубківський Р. Первоцвіт нової української поезії // Шашкевич М. Веснівка/Веснянка. Лірика.— Львів, 1987.— С. 6—22.

⁷ Шашкевич М. Твори.— К., 1973.— С. 31—33.

будівничий держави, і дбайливий сіяч на ниві високої культури, фундатор шкіл, покровитель письменності, пильний книжник, кодифікатор права і творець знаменитої „Правди Руської” — свідчення високого рівня правової культури киево-руського суспільства. Ці риси князя дали підставу авторові величати його Ярославом Законодавцем⁸.

Могутнім джерелом творчого натхнення для діячів „Руської Трійці” стала поема „Слово о полку Ігоревім” — панегірик во славу київських і галицьких князів. Вони стали першими в Галичині її дослідниками, інтерпретаторами і перекладачами на народну мову. М. Шашкевич започаткував українськомовні переклади поеми. Зберігся, однак, лише уривок його перекладу — „Плач Ярославни”⁹.

Посилений інтерес викликало у діячів „Руської Трійці” державне життя у період Галицького і Галицько-Волинського князівств XII—XIV ст. як продовжувачів киево-руської державності. М. Шашкевич звертається до Дністра як свідка колишніх княжих столиць такими словами: „Славний Дністре!.. Над тобою Галич, Звонигород — любі згадки русинові”¹⁰. М. Шашкевич та його побратими оспівують мужню боротьбу галичан проти чужоземних завойовників у XII—XIII ст. У вірші „Болеслав Кривоустий під Галичем, 1139” він поетизує „славний руський з ляхом бій” — перемогу галицьких полків, підтриманих київською дружиною князя Ярополка Володимировича, над військом польського короля, який намагався захопити Галич. Для нього галицькі і київські воїни — то одна руська сила „од Бескида аж до моря”, „від запада аж де зоря”¹¹.

Предметом пильної уваги діячів „Руської Трійці” стали козацтво і Запорізька Січ як своєрідна форма військово-політичної самоорганізації українського народу після втрати ним власної державності, в умовах завоювання його етнічної території сусідніми державами, як носії і охоронці національної державницької традиції, як символ свободи і національно-визвольної боротьби.

М. Шашкевич у вірші „Побратимові” щиро захоплюється творами „українських вірлят” — письменників Наддніпрянщини, в яких виразно звучить мотив тягlosti національної державності від княжої доби до козаччини і „стара бувальщина” з їх сторінок нагадує „Про давні літа, Про давні часи, Як слава гула світом вокруги; Про руських батьків, Боярів, князів, Про гетьманів, козаків”¹².

Виявляючи зацікавлення історією козацтва, М. Шашкевич виношував задум написання на цю тему спеціальної праці, залишивши автограф її плану, який передбачав пункти: „Дністер.— Слава Русі.— Козаки.— Свобода”¹³.

Пам’ять про лицарський чин козацтва, його визвольну місію засвідчив фрагмент одного з рукописів М. Шашкевича: „Славні руські могилюньки ще лицарів хоронять. Козись були борби козацькі — нині тишина. І гриміло, і дудніло... Лучша борба нещаслива, як нинішня тихота, в борбі була надія, а нині змила. Козаки самі себе забили, хочачи нас боронити. Пострадали свободу, хочачи нас вирвати з неволі”¹⁴.

М. Шашкевич вважав священною справою збереження і відвідування пам’яті про героїчну боротьбу козацтва. Наприкінці розшифрованого ним разом із Я. Головацьким Львівського літопису він занотував свою однозначно схвальну оцінку подвигів козацтва за часів Б. Хмельницького: „От тепер 200 літ тому, як сії славній битви Русь Южна сточила з насильством можновластія. Ми святимо пам’ятку 200-літну побідоносного оружія русинів під Пилявцями, Зборовом, Збаражем, Львов[ом], пам’ять славних богатирів козацьких, за віру і свободу павших під Берестечком”¹⁵.

Свій пістет до козацтва „Руська Трійця” намагалася виразити через власну літературно-видавничу діяльність, щоб, таким чином, зробити його надбанням ширшого кола сучасників. Козацька тематика посіла чільне місце у підготованому М. Шашкевичем до друку історично-літературно-фольклорному альманасі „Зоря” (1834). Його відкривав портрет Б. Хмельницького, а до текстової частини увійшли життєпис гетьмана, написаний М. Шашкевичем, його вірш „О Наливайку” (в ньому автор устами

Церква у селі Полоничі (перенесена із с. Новосілки), в якій служив Маркіян Шашкевич у 1841—1843 рр.

свого героя закликав сучасників: „Гей, молодці, за свободу!”, „Хмельницького обступленіє Львова” (про облогу козаками Львова 1648 р.) та неповний

⁸ Стеблій Ф. „Русини” — забутий автограф М. Шашкевича // Шашкевичіана: Нова серія.— Львів, 2004.— Вип. 5—6.— С. 558—571.

⁹ Купчинський О. „Слово о полку Ігоревім” у перекладах, переспівах і дослідженнях першої половини XIX століття // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Праці Філологічної секції.— Львів, 1997.— Т. ССХХХІV.— С. 405—425; Стеблій Ф. „Слово о полку Ігоревім” в культурному житті на західних землях України // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Збірник наукових праць.— Львів, 1998.— Вип. 5.— С. 590—592; Kuczyński O. Słowo o wyprawie Igora — jego przekłady, parafrazy i opracowania z pierwszej połowy XIX w. Rękopis Jana Wagilewicza // Słowo o pułku Igorowym, przekład i opracowanie Jana Dalibora Wagilewicza.— Przemyśl, 1999.— S. 7—42.

¹⁰ Шашкевич М. Твори.— С. 119.

¹¹ Там само.— С. 29—30.

¹² Там само.— С. 50—51.

¹³ „Руська Трійця”...— С. 113.

¹⁴ Шашкевич М. Твори.— С. 119.

¹⁵ Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника. Від. рукописів, ф. 142 (Архів М. Шашке-

переклад з латинської байки Б. Хмельницького, в моралізуючій частині якої результат мирних переговорів із ним послів польського короля Яна Казимира у 1655 р. був поставлений у залежність від відмови польської шляхти від претензій на українські землі та готовності короля повернути під владу гетьмана „всю Русь до Володимира, і Львів, і Ярослав, і Перемишль“¹⁶.

Збірка, яка всім змістом засуджувала режим шляхетської сваволі та чужоземне поневолення, возвеличувала визвольну боротьбу народу і народних героїв, маніфестувала єдність галичан з усім українським народом, була неприйнятна, однак, для владних структур і відхилена цензурою власне через наявність у ній козацьких сюжетів і визвольних мотивів, які могли спровокувати небажаний для влади протест польських впливових кіл¹⁷.

Спадкоємцем „Зорі“ в апології козацтва став виданий в Буді (Угорщина) 1837 р. альманах „Руської Трійці“ „Русалка Дністрова“. Хоча, врахувавши невдачу із „Зорею“, М. Шашкевич під час його підготовки з цензурних міркувань відмовився від вміщення у нього найбільш політично загострених сюжетів, та все ж деякі матеріали з поетизацією визвольної боротьби козацтва в ньому зберіг. Зокрема, в альманасі опубліковано народні думи й історичні пісні про козацького старшину Морозенка, козака Коновченка, про здобуття козаками Варни в XVII ст., страту гайдамаків у с. П'ятигорах 1768 р. До збірки увійшли також весільні пісні, веснянки, колядки з передмовою І. Вагилевича, твори М. Шашкевича, І. Вагилевича та Я. Головацького, переклади сербських народних пісень і уривків із Короледівського рукопису та інші матеріали. Девізом книжки стали слова Я. Коллара: „Не тоді, коли очі сумні, а коли руки діяльні, розцвітає надія“. У „Передслів'ї“ М. Шашкевич оцінив альманах як явище загальноукраїнського національно-культурного відродження, вітав почин Наддніпрянської України щодо розвитку нової літератури¹⁸.

Своїм змістом, нав'язуванням до традицій власної державності та політичної незалежності, звеличуванням визвольної боротьби, поетизацією народних героїв, подвигів козацтва, учасників гайдамацького руху книжка демонструвала нескореність духу уярмленого народу, усвідомлення неправомірності розчленування

його території, живучість пам'яті про його колишню велич і могутність та жертви у боротьбі за свободу, прагнення патріотичних сил до відновлення його суверенних прав та готовність до праці над його відродженням та налагодженням співпраці з іншими слов'янськими народами на основі взаємності. „Русалка Дністрова“ своїм змістом, отже, відповідала тій місії, якої чекав від спогадів про минуле М. Шашкевич у вірші „Споминаймо, браття милі“, а саме — „Воскресити в новій силі Руську славу, руську владу“¹⁹.

Укладачі альманаху відмовилися від старомодної книжної мови, застарілої історико-етимологічної орфографічної системи та кириличного шрифту, замінивши їх живою народною мовою, новомодним фонетичним правописом і т. зв. гражданським (цивільним) шрифтом. Загалом „Русалка Дністрова“ стала синтезованим виявом новаторських починань у різних ділянках національно-культурного життя українців Галичини доби „Руської Трійці“ (народознавстві, історіографії, літературознавстві, мовознавстві, літературній творчості), маніфестом їх національного відродження. За словами І. Франка, збірка була „свого часу явищем наскрізь революційним“²⁰. Вона стала визначною подією національного руху і поклала початок новій літературі в західноукраїнських землях.

Однак вихід книжки вороже сприйняли офіційні кола і на неї, саме через її спадковий зв'язок із забороненою раніше „Зорею“, була також накладена цензурна заборона. Відразу після її виходу розійшлася лише невелика частина (близько 200) її накладу (близько 800 прим.). Решта зберігалась у львівській цензурі до 1848 р. і була пущена в обіг лише 1849 р. Видавці альманаху опинилися під наглядом поліції і зазнали переслідувань²¹.

Традиції заборонених цензурою „Зорі“ та „Русалки Дністрової“ згодом продовжив упорядкований братами Головацькими літературний альманах „Вінок русинам на обжинки“ (Відень, 1845—1847, т. 1—2). Він, вмістивши поетичні твори М. Шашкевича (15 віршів, з них п'ять передруковано з „Русалки Дністрової“), Я. Головацького, І. Вагилевича, М. Устияновича, А. Могильницького, статті Я. Головацького „Пам'ять Маркіяну Шашкевичу“ і „Велика Хорватія“, ряд етнографічних заміток і фольклорних матеріалів та переклади

Пам'ятний хрест. Збудований до 100-річчя від народження Маркіяна Шашкевича на Білій Горі поблизу с. Підлисса, 1911 р. Архітектор Олександр Лушинський

вич), п. II, спр. 59, арк. 10.

¹⁶ „Руська Трійця“...— С. 114—115.

¹⁷ „Русалка Дністрова“. Документи і матеріали.— К., 1989.— С. 59—65.

¹⁸ „Русалка Дністровая“.— Буда, 1837.— С. III—VI.

¹⁹ Шашкевич М. Твори.— С. 30.

²⁰ Франко І. Зібрання творів: У 50 т.— К., 1984.— Т. 26.— С. 90.

²¹ „Руська Трійця“...— С. 119; „Русалка Дністрова“...— С. 93—135.

сербських народних пісень, доніс до читачів, хоч із запізненням на десять років, головні ідеї „Руської Трійці“, які незабаром лягли в основу політичної програми національного руху галицьких українців доби „Весни народів“ (1848).

Глибоко переживаючи територіальну розчленованість народу, діячі „Руської Трійці“ всі свої помисли звертали до Наддніпрянської України, яку вважали центром тяжіння для всіх українських земель. М. Шашкевич, як і його побратими, виявляв неабияке зацікавлення літературно-видавничим доробком Наддніпрянської України, його взірці „для нього — це „хороші і ціловажні діла“, „як заране по довгих тмавих ночах.., здорові, повноносильні рістки“, про які треба „цілою душею дбати“, їх „огрівати, плекати і зрощати“.

Він пророко надіявся, що завдяки цьому вони згодом „під крилом часу і добрих владнувателів хорошою і кріпкою засіяют величею“, а внаслідок освоєння всієї культурної спадщини („лиш їх скликати в одно“), яке допоможе сучасному поколінню усвідомити своє покликання, „стане піснь велика, довга, безконечна, що цілим світом загуде, що сильно розгримить славу перідніх і нинішніх літ всього народа“²².

Подвижницьку працю „Руської Трійці“, гідно репрезентовану виданням „Русалки Дністрової“, прихильно оцінили не тільки провідні культурні діячі Наддніпрянщини (Т. Шевченко, М. Максимович, І. Срезневський та ін.), а й чимало діячів визвольних рухів і культур слов'янських народів, підвладних Австрії, яких з галицькими діячами об'єднувала спільність інтересів у боротьбі за демократичні перетворення і національну свободу. Завдяки їхній безкорисливій підтримці галицькі діячі мали змогу одержувати багату інформацію з питань громадсько-культурного життя, а свої твори, які натрапляли на цензурні рогатки в Галичині, друкувати поза її межами (в Буді, Празі, Відні, Варшаві та ін.) і, таким чином, пускати в

широкий світ. Ця товариська взаємодопомога набувала вагомого суспільного значення.

Ідеї та діяльність М. Шашкевича і його побратимів мали значний резонанс як в Галичині, так і поза її межами. Вони стимулювали утвердження національної свідомості багатьох поколінь української інтелігенції й надихали її на самовіддану працю на ниві національного відродження, окриляли творчість багатьох українських письменників, художників, композиторів, учених та здобули всенародне визнання.

Традиції М. Шашкевича і „Руської Трійці“ продовжив український національний рух під час „Весни народів“, згодом т. зв. народовський, національно-демократичний напрям національного руху в Галичині та Буковині, спадкоємцями якого стали творці Західно-Української Народної Республіки (1918—1919) та ініціатори її злуки з Українською Народною Республікою 22 січня 1919 р., а у віддаленій перспективі — будівничі сучасної незалежної України.

Ідейна і творча спадщина М. Шашкевича увійшла, таким чином, животворним надбанням у духовний світ українців, слов'янських народів, зайняла почесне місце у скарбниці європейської та світової культури. Вона є живим джерелом збагачення духовності сучасних поколінь і творення нових цінностей.

Феодосій СТЕБЛІЙ

Поштова листівка, видана до 100-річчя від народження Маркіяна Шашкевича. Львів, 1911 р.

Пам'ятник Маркіянові Шашкевичу у м. Вінніпезі (Канада), 1944 р.

Пам'ятник Маркіянові Шашкевичу у с. Підлісся, 1961 р.

Пам'ятник Маркіянові Шашкевичу у Римі (Італія), 1976 р.

²² „Русалка Дністровая“...— С. III—IV, 115—116.

МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ І ЙОГО ЛІТЕРАТУРНА ТВОРЧІСТЬ СЬОГОДНІ

Здається, два віки — добрячий часовий відтинок, аби творчу спадщину того чи того національного класика було ретельно вивчено, оправлено в належні фоліанти, а самому класикові — відведено належне тільки йому місце в духовному пантеоні спільноти. Звичайно, кожне нове покоління, потверджуючи, що класик залишається живим і потрібним, щоразу по-новому (як і належить кожному новому поколінню) відкриватиме й інтерпретуватиме-актуалізуватиме його творчість, аби не перервався певний високий зв'язок і не замулилися певні глибокі джерела...

Якщо когось неприємно вразила іронічність оцього вступного абзацу — не поспішайте обурюватися, бо іронія ця гірка. Надто у стосунку до стану зібрання й опрацювання творчого спадку Маркіяна Шашкевича. Адже досі найповнішим виданням його писань — і оригінальних, і перекладних — залишається те, яке підготував ще до 100-літнього ювілею майбутній академік Михайло Возняк і яке побачило світ у Львові 1912 року як окремий „Збірник фільольогічної секції Наукового Товариства імені Шевченка“¹.

Найвідомішою частиною творчого спадку М. Шашкевича є його поетичні твори (1). Цікаво, що перший Шашкевичів друкований вірш — „Голос галичан“, написаний із нагоди 67-х уродин цісаря Франца I (окреме видання — Львів, 1835), — не друкували у збірках поетових творів за радянських часів. Майже всі інші, які збереглися (близько трьох десятків, включно з польськомовними поезіями „А wiesz ty?“ і „Моје niebo“), були дозволені до друку. Стосовно хронології Шашкевичевих віршів, то мусимо спиратися переважно на дати першодруків, а не автографів. Відтак наступну групу творів становлять ті, які з'явилися під обкладинкою „Русалки Дністрової“ в 1837 р. (деякі з них, очевидно, були написані швидше і входили до складу попередніх альманахів „Руської Трійці“: „Син Русі“ та „Зоря“ — відповідно 1833 і 1834 рр.): „Згадка“, „Погоня“, „Розпука“, „Веснівка“, „Туга за милою“ та „Сумрак вечірній“. Решта поезій М. Шашкевича побачила світ уже після його смерті в 1843 р. Зокрема, до першої частини „Вінка русинам на обжинки“ (Відень, 1846) завдяки зусиллям Я. Головацького ввійшли такі Шашкевичеві вірші (крім друкованих у „Русалці Дністровій“):

„Побратимові, посилаючи йому пісні українські“ (дума), „Бандурист“ (фрагмент із задуманої, але недописаної поеми „Перекинчик басурманський“), „Нещасний“ (теж фрагмент, інша авторська назва якого — „Безрідний“), „До ****“, „Дністрованка“ (інша назва — „Марусенька мила...“), „Думка“, „Підлисса“, „Лиха доля“, „До милої“ та фрагмент „Руська мати нас родила...“ Також, найімовірніше, Я. Головацький був ініціатором публікації невідомого до 1849 р. вірша М. Шашкевича „Боле-слав Кривоустий під Галичем, 1139“. Відтоді й аж до 1912 р., коли вийшло друком згадане Возняком видання „Писань“ М. Шашкевича, українському читачеві не були доступні інші Маркіянові поезії на історичну тематику, зокрема дві найвідоміші з них: „О Наливайку“ та „Хмельницького обступленіє Львова“. Очевидно, причину такого замовчування чи перепон для друку варто шукати у прокозацькому (а відтак багатодлякого — антипольському) спрямуванні цих творів. Видається очевиднішим, що в міжчасі ті чи ті оригінальні Шашкевичеві вірші з'явилися як літературні новинки: 1852 р. — фрагмент-чотиривірш „Відкинь той камінь, що ти серце тисне!“, 1860 р. — „Опихане, пане?“ та польськомовні „А wiesz ty?“ і „Моје niebo“, 1862 р. — „Над Бугом“, 1886 р. — „Поza тихий за Дунай...“ (цього вірша з незрозумілих причин немає у виданні: Шашкевич М. С., Вагилевич І. М., Головацький Я. Ф. Твори / Упоряд., вступна стаття та прим. М. Шалати. — К., 1982); 1887 р. — „Слово до читателів руського языка“, 1905 р. — „Син либимому отцю“, „Вірна“, „Туга“, „Місяченько круглоколий закрився хмарою...“ та фрагмент „Ти, конику...“ (теж немає у виданні М. Шалати 1982 р.); 1911 р. — фрагмент „Перед зорями в люту негоду...“

Контртитильна і титульна сторінки альманаху „Русалка Дністрова“. Буда, 1837 р.

Оригінальні віршовані твори М. Шашкевича, які дійшли до нас, засвідчують і великий поетичний дар їхнього автора, котрому довелося прокладати новий шлях у пуцці галицького письменства першої половини ХІХ ст., і планомірну творчу наполегливу працю людини, яка зробила цілком усвідомлений національний і естетичний вибір у найбільш модерних на той час координатах романтичної літератури. Наведемо лише два неспростовні документальні докази свідомого вибору Маркіяна Шашкевича. На допиті в цензора В. Левицького щодо справи видання „Русалки Дністрової“ у відповідь на одне з запитань пись-

¹ Див.: Возняк М. Кілька слів про видавання Шашкевичевих писань і їх хронологію // Писання Маркіяна Шашкевича. Збірник Фільольогічної секції Наукового Товариства імені Шевченка. — Львів, 1912. — Т. ХІV. — 294 с.

менник заявив: „Я пробував своїх сил в руській мові, як в своїй рідній, що значно різниться від московської і церковної мови, і думав покласти підвалини під її дальший розвиток, так і через це зарадити недостаті руської літератури“². Ці слова виразно перегукуються з початком знаменитого Шашкевичевого „Передслів'я“ до тієї-таки „Русалки Дністрової“: „Судило нам ся послідніми бути. Бо коли другі слов'яни верха ся дохаплюють і если не вже, то небавом побратаються з повним ясним сонцем, нам на долині в густій студеній мраці гібити“³. Тут варто нагадати, що свої ідейні й естетичні пошуки на українській національній ниві М. Шашкевич провадив іще до появи друком Шевченкових поезій, однак працювали два провідні українські поети-романтики, котрі тонко відчували дух свого часу, в унісон. І ось друге документальне свідчення: Я. Головацький у статті „Пам'ять Маркіяну-Руслану Шашкевичу“ в першій частині „Вінка русинам на обжинки“ згадував про цей дух, що М. Шашкевич „предці не знаходив ніде того, що дух його віщий передчував, а душа так сильно бажала; все він тужив за чимсь, шукав, чогу у школах не учили, чогу не знаходив ні в старих, ні в нових словесностях, бо він шукав своєї народної, банував за своєю родиною... Пригодою лучилась Котляревського „Енеїда“, „Малороссийские песни“ М. Максимовича та, либонь, Павловського граматики; урадуваний, найшов те, за чим так давно глядів, побачив живий приклад, переконався о можності народної руської словесності; загадав велику гадку — утворити чисто народну словесність южноруську — і цій гадці вірен остався до кінця“⁴. Прикметно, що піднесений тон цієї статті Я. Головацького цілком суголосний із тоном листа М. Шашкевича до М. Козловського від 1842 р., в якому Маркіян щиро радіє з приводу виходу Гребінчиної „Ластівки“⁵.

З огляду на Шашкевичеві „слов'янські“ зацікавлення як органічне доповнення його оригінальної творчості постають його переклади та переспіви. Цей загалом невеликий корпус текстів становлять переклади та переспіви „Пісень народних сербських“ (сім — за М. Возняком, шість — за М. Шалатою, який у своєму виданні не подає пісні „Олень і Віла“), понад десяток — чеських „Пісеньок“ і фрагментів „Краледвірського рукопису“ та „Суду Любушиного“, а також — частини поеми „Канівський замок“ польського поета С. Гоцинського. Додамо ще два переклади грецької

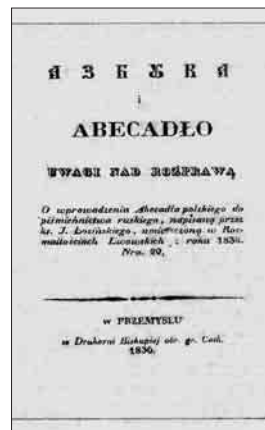
„Анакреонтики“, що їх уперше опублікував 1969 р. М. Шалата, і дотепер до кінця не з'ясовану історію зі справою Шашкевичевого перекладу „Слова о полку Ігоревім“ чи його частин.

Ще Я. Головацький у статті „Пам'ять Маркіяну-Руслану Шашкевичу“ згадував, що той планував „переробити нинішнім наріччям пісетворіння староруське „Слова о полку Ігоря“ свобідною мірою українських козацьких дум“⁶. Водночас, як твердить М. Возняк, у 1864 р. Наталь (Анатоль) Вахнянин твердив, що сам тримав у руках „Маркіяновий манускрипт вельми поетичного перекладу поемату „Слова о полку Ігоря“⁷. У 1883 р. о. Йосиф Крушинський, чиею власністю, за словами Н. Вахнянина, і був той манускрипт, зізнався, що справді мав переклад всього „Слова...“, тільки прозою, проте „вже від довшого часу не може найти його між паперами“⁸. На жаль, слідів повного Маркіянового чи то віршованого, чи прозового, чи перекладу, чи переспіву „Слова о полку Ігоревім“ не вдалося віднайти і досі. Дотепер мусимо задовольнятися єдиним невеликим перекладеним фрагментом — прозовим „Плачем Ярославни“ з 1833 р. ...

У багатьох виданнях Шашкевич постає майже винятково як поет, а серед його прозових творів (2) переважно вказують і наводять лише казку „Олена“. У виданні М. Шалати до „статей“ зараховано ще чотири прозові тексти: „Азбука і абецadlo“ (переклад із польської), „Руське весілля“, „Передслів'я“, яким відкривалася „Русалка Дністровая“, і „Старина“. Тим часом насправді прозова спадщина М. Шашкевича значно ширша. На думку М. Возняка, її взагалі варто поділити на три групи: україномовну, перекладну та польськомовну. Тоді до першої, крім згаданих творів, належатимуть іще „Псалми Русланові“, розвідка „О запорожцях і їх Січі“ та шість проповідей: „Слова Боже к народу в Святий день Богоявлення“, „Проповідь на Вознесіння“, „Проповідь слова Божого в день преподобного отця нашого Онуфрія“, „Проповідь слова Божого на Рождество Пресвятої Богородиці“, „Проповідь на празник“ і „Блаженні милосердні, яко помилувані будуть“. Також сюди варто долучити кілька прозових фрагментів: „До читателя“, „Проект фонетичної правописі“ та „Казка Богдана Хмельницького“. До другої групи — перекладних творів — належать такі тексти різних тематики та формату: „Любителі слов'янщини в народів чужосторонніх“, „Помста і великодушся“, „О слоні“ („Про слона“), з книги

Титульна сторінка книжки „Вінок русинам на обжинки“. Част. I. Відень, 1846

Титульна сторінка книжки „Азбука і абецadlo“. Перемисьль, 1836

² Цит. за: http://www.ukrajinci.hu/arhiv/hromada_64_ua/istorija/saskevecs.htm

³ Шашкевич М. Передслів'я (до „Русалки Дністрової“) // Шашкевич М. С., Вагилевич І. М., Головацький Я. Ф. Твори / Упоряд., вступна стаття та прим. М. Шалати.— К., 1982.— С. 121.

⁴ Головацький Я. Пам'ять Руслану-Маркіяну Шашкевичу // Там само.— С. 265—266.

⁵ Шашкевич М. До Михайла Козловського // Там само.— С. 129.

⁶ Головацький Я. Пам'ять...— С. 268.

⁷ Возняк М. Кілька слів...— С. XX.

⁸ Там само.

„Memoriale vitae sacerdotalis“, „Зерцало Християнське“, „З евангелії св. Матея“ та „Переклад евангелії св. Івана“. Нарешті, польською мовою (третя група), крім „Азбуки і Abecadła“, постали розвідка „Gościńność w Serbiji“, „Nauka na niedzielę VI po Zejściu Ś[więtego] Ducha“, „Проповідь Євангельська на Успіння Пресвятої Богородиці“ та „Гомілія на Вознесіння Господнє“.

Як бачимо, ці тексти формують кілька важливих у творчості та світогляді М. Шашкевича напрямків: фольклорно-етнографічне, лінгвістичне та духовно-релігійне. Якщо перше з них у нашій науці зусиллями насамперед Р. Кирчіва досліджено добре⁹, друге — бодай якимось¹⁰, то вивчення Шашкевичевої гомілетики, зі зрозумілих причин неможливе за атеїстичних часів, не розпочато і досі: ні з богословського, ні з літературного огляду. Тим часом, крізь призму мовознавчих проєктів (3), проповідницької прози та перекладів євангельських текстів (4) М. Шашкевича можна по-особливому побачити деякі проблеми, що їх, здається, ще не сформульовано в контексті шашкевичезнавства. Наголосимо бодай на двох із них.

Питання кодифікованої мови та мови літературної завжди перебували в тісному зв'язку з питанням національної ідентичності. У роки юности і молодости М. Шашкевич, без сумніву, стояв перед українсько-польським вибором: мовної, відтак літературної, частково — конфесійної, а загалом національної самоідентифікації. Не варто легковажити складність цього вибору. Доба Романтизму, а безпосередньо в Галичині — час аж до подій Першої світової війни — були періодом загостреної національної самоідентифікації в різних суспільних і культурних середовищах. При цьому могло йтися про вельми різноманітні її вияви (звідси, приміром, російськомовний українець М. Гоголь і розквіт галицького москвофільства, „українські школи“ в російській і польській літературах, звідси національна контраверсійність побратима Шашкевичевої молодости І. Вагилевича, — і це лише найближчі до українства та до літератури приклади). Хай як складно збагнути і прийняти це сьогодні, проте ідентичність (зокрема, й „українськість“) не лише на початку XIX, але і XX ст. могла бути і прибраною, що лише посилювало її інтенсивність. Мається на увазі як зразок життєвий вибір Андрея та Климентія Шептицьких, які мусили пережити болісний розрив із польською культурою, а також австрійського архикнязя Вільгельма Габсбурга (1895—1947), який не мав і ниточки українського

коріння, а проте віддав справі українства все своє життя та відомий під псевдонімом Василь Вишиваний¹¹.

Шашкевичеві лінгвістичні праці та й вся літературна діяльність виразно засвідчують публічний український вибір, але про конфронтацію не йшло, і це засвідчують, зокрема, збережені приватні Маркіянові листи (5). Навіть листи до матері, до дружини Юлії (доньки греко-католицького священника Ф. Крушинського) та до її батька, згідно з тогочасною традицією родинного спілкування у священничих колах, написано польською¹²...

Друга проблема, ще не порушена в шашкевичезнавстві — зв'язок творчості письменника з традицією давньої української літератури. У цьому контексті чекають на свого дослідника згадані Маркіянові проповіді та переклади євангельських текстів, зокрема вплив на їхню символіку та метафорику книги „Июіка ієрополітика“, виданої в Києві 1712 р., що була у бібліотеці М. Шашкевича. Здається, ніхто ще не спробував порівняти дидактику та поезику 30 сквородинівських „Басен Харьковских“, одним

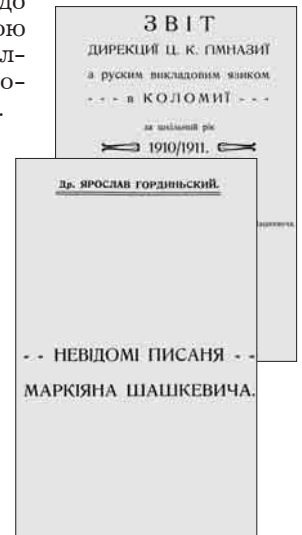
із виразних джерел для яких була саме „Июіка ієрополітика“¹³, і 32 Шашкевичевих байок, уміщених у славнозвісній „Читанці“ (6) 1836 р. Звісно, до цього кола варто було би долучити і раніші повчальні твори, одягнуті у форму байки, авторів XVII ст. Антонія Радивиловського та Йоанкія Галятівського. Так само треба дослідити будову Шашкевичевих проповідей крізь призму „Науки, албо Способу зложення казанья“ того-таки Й. Галятівського. Зрештою, „Читанка“, авторство більшості текстів якої, здається, остаточно атрибутовано М. Шашкевичеві, заслуговує на детальний розгляд і як цілком окрема й оригінальна пам'ятка літературно-педагогічного спрямування.

Такі наші борги перед Маркіяном Шашкевичем і його особливим часом, який на буйних вітрах політичного протистояння та культурно-національного нерозуміння закладав підмурівки та вивершував стіни ще хиткої кузні нового галицького українського слова. 200 літ нові й нові будівничі від романтиків до постмодерністів зміцнюють і розширюють цю будівлю, а праця першого з них іще досі потребує не лише поверхового пошанівку, а й повного зібрання, перевидання та глибокого вивчення.

Назар ФЕДОРАК

Титульна сторінка книжки Михайла Возняка „Писання Маркіяна Шашкевича“. Львів, 1912 р.

Я. Гординський. „Невідомі писання Маркіяна Шашкевича“. Коломия, 1911 р.

⁹ Кирчів Р. Ф. Етнографічно-фольклористична діяльність „Руської Трійці“. — К., 1990. — 344 с.

¹⁰ Франко І. Азбучна війна в Галичині 1859 р. // Франко І. Твори: В 50 т. — К., 1986. — Т. 47. — С. 549—650; Возняк М. Галицькі граматики української мови I половини XIX ст. — Львів, 1911; Плющ П. П. Нариси з історії української літературної мови. — К., 1958.

¹¹ Snyder T. The Red Prince: The Secret Lives of a Habsburg Archduke. — New York, 2008; Гентош Л. Трагічна біографія у веселкових тонах // Критика. — 2010. — Рік XI. — Ч. 9—10 (верес.—жовт.). — С. 15—17.

¹² Писання Маркіяна Шашкевича... — С. 228—230, 233, 291.

¹³ Ушкалов Л. Григорій Сковорода: літературний портрет // Ушкалов Л. Сковорода та інші. — К., 2007. — С. 52.

ТАРАС ШЕВЧЕНКО-ДРАМАТУРГ: ПРИЧИНКИ ДО ТЕМИ

(До 150-річчя від смерті)

Тарас Шевченко впродовж усього свого життя цікавився багатьма жанрами літератури, в тому числі драмою, хоча його драматургічна спадщина вичерпується однією завершеною п'єсою „Назар Стодоля“ (1843), уривком з третьої дії російсько-мовної історичної драми чи трагедії „Никита Гайдай“ (1841) та незнайденою чи ненаписаною драмою „Слепая красавица“. Незважаючи на це, Шевченкова драматургія є значущою в контексті його художньої творчості.

Геніяльний поет мав яскраво виражене відчуття драматурга — навіть незначна побутова сценка могла викликати в нього бажання написати драматичний твір. „Щоденник“ зафіксував його враження „о побоище, происшедшем между будущим тестем и будущим зятем“, з чого можна „викроить водевиль [...] для здешней публики“¹. Майбутній твір уже мав назву „Свадебный подарок, или Недошитая кофта“ (первісно: „Приданое, или Недошитая кофта“), однак так і не з'явився друком.

На основі інформації з листа Т. Шевченка до Г. Квітки-Основа-Яненка від 8 грудня 1841 р. серед драматичних творів дослідники чомусь вміщають і „Песню караульного у тюрьмы“ (1841)². Дослідники вважають, що вона була з незнайденої мелодрами „Невеста“, і часто ототожнюють її із драмою „Никита Гайдай“³. „Песня“ нагадує початок баладної чи казкової історії про старого воєводу та його нещасну дружину, написаної у дусі поем-казок О. Пушкіна, а сам текст власне є переспівом поезії А. Міцкевича „Чати“⁴.

Драматичними творами зазвичай не вважаються Шевченкові ліро-епічні поеми з виразними дра-

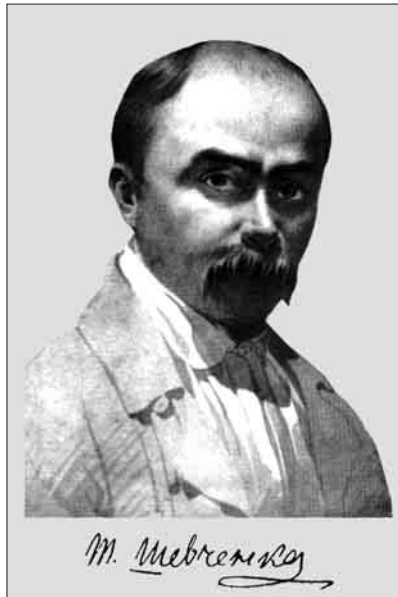
матичними елементами. Серед них „Слепая“ (1842), „Відьма“ (1847), друга частина поеми [„Марина“] („Неначе цвяшок, в сердце вбитий...“, 1848) та [„Сотник“] („У Оглаві... Чи по знаку...“, 1849), які цілком можна вважати *драматичними поемами*⁵. Такі твори, як „Відьма“ та [„Сотник“] лише подекуди „розбавлено“ авторськими ліричними відступами, а їхні основні частини побудовано як повноцінні драматичні твори. У [„Сотнику“] Шевченко постійно чергує поетичні та прозові форми драматичних діалогів та монологів, використовуючи такий неодмінний драматургічний прийом, як ремарка. Додержано й принципу „невтручання“ у зміст твору — лише початок та закінчення містять авторські оцінки. За З. Гузарем, у [„Сотнику“] органічно переплетено ознаки ліро-епічної поеми, поеми драматичної і драми-мініатюри⁶. Автор цієї статті писав, що жанр [„Сотника“] можна визначити як сцену-притчу⁷.

Очевидною є й „драматургічність“ композиції поеми „Гайдамаки“ (1839—1841), частина одного з розділів якої — „Свято в Чигирині“ — написана як драма.

Виразні елементи драми має й містерія „Великий льох“ (1845), в якій С. Смаль-Стоцький побачив „форму народного вертепу“⁸.

За Ю. Івакіним, у структурі „Великого льоху“ своєрідно переплетені „гротескова неймовірність зображуваного, участь надприродних сил у подіях твору, алегоричність персонажів або ситуацій, драматизована [курсив наш.— В. І.] форма діалогів тощо“⁹.

Драматургічним зацікавленням Шевченка сприяло і його оточення, зокрема, український композитор, оперний співак С. Гулак-Артемівський

Тарас Шевченко.
Автопортрет, 1850 р.

¹ Шевченко Т. [Щоденник] // Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 12 т.— К., 2003.— Т. 5.— С. 16.

² Сам Шевченко, як відомо, називав цей твір „кацапським віршем“ (див.: Шевченко Т. Повне зібрання творів...— 2003.— Т. 6.— С. 15).

³ Там само.— Т. 3.— С. 454—455.

⁴ Там само.— С. 455.

⁵ А. Шамрай так писав про деякі ранні твори Шевченка: „Такі речі, як „Никита Гайдай“ чи „Слепая“, по суті, мають типові ознаки драматичної поеми, хіба тільки з тою відмінністю, що в них майже опущені описові частини. Величезні монологи, що перемежаються іноді не меншими діалогами без жодного натяку на драматичну дію, це типова ознака романтичної поеми синкретичної своєю характером“ (Шамрай А. Передмова // Шевченко Т. Назар Стодоля.— Харків, 1927.— С. 4).

⁶ Гузар З. П. Із спостережень над ідейно-художньою своєрідністю поеми Т. Шевченка „Сотник“ // Збірник праць 27-ї наукової Шевченківської конференції.— К., 1989.— С. 135.

⁷ Івашків В. М. Українська романтична драма 30—80-х років XIX ст.— К., 1990.— С. 64.

⁸ Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 14 т. / За ред. П. Зайцева. 2-ге доп. вид.— Чикаго, 1959.— Т. 2.— С. 276.

⁹ Івакін Ю. О. Великий льох // Шевченківський словник: У 2-х т.— К., 1976.— Т. I.— С. 108.

та журналіст, фейлетоніст і театральний критик О. Елькан, який „частенько свої переклади п'єс на російську мову примощував на сцені Александринського театру“¹⁰.

Одним із перших власне драматичних творів Кобзаря треба вважати історичну драму „Никита Гайдай“, яку Шевченко в листі до Квітки-Основ'яненка від 8 грудня 1841 р. назвав трагедією¹¹. Задум твору датують 1838 р., коли Шевченко був звільнений з-під кріпацтва і гніту „темного, брудного горища ширяєвської майстерні“¹². На підставі Шевченкової фрази зі згаданого листа до Г. Квітки-Основ'яненка: „Це, батче, пісня з моєї драми „Невеста“, що я писав до вас, трагедія „Никита Гайдай“. Я перемайстрував її в драму“¹³. В. Шубравський уважав, що історичну драму „Никита Гайдай“ Шевченко переробив у мелодраму в прозі „Невеста“. Однак її зміст стосувався часів гетьманства І. Виговського: це був „образец неподражаемого неудавшегося Основьяненку искусства передавать местным русским языком быт Украины с полнейшим соблюдением оборотов родной речи и народного характера действующих лиц“¹⁴. Інші вчені (П. Рулін) стверджували, що „Никита Гайдай“ і „Невеста“ — однієї одна від одної речі¹⁵.

Цікаві спостереження стосовно драм „Никита Гайдай“ та „Невеста“ свого часу подав Д. Антонович. Вказуючи на нелогічність того, що опублікований уривок називався „Никита Гайдай“, він зазначав: „...коли ми уважно прочитаємо уривок із драми „Никита Гайдай“ [...], то помітимо, що цей уривок дуже проречистий, що в ньому якраз фігурує наречена („невеста“) Микити Гайдая, шлюб якої відкладається через якісь інтриги, та що, очевидно, коло цього моменту і зав'язується трагічний вузол. Отже, назва „Невеста“ більше відповідає змістові драми, ніж назва за іменем головного героя“¹⁶. Це, однак, недостатньо переконливе судження, адже, за А. Козачковським, „Невеста“ була п'єсою про часи І. Виговського, тоді як „Никита Гайдай“ розповідає про початки гетьманування Б. Хмельницького.

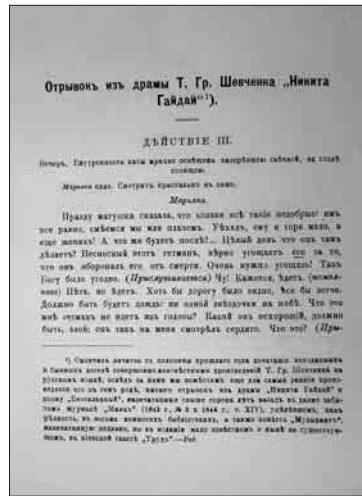
Як бачимо, досить непросто „стикувати“ виразний романтичний історико-патріотичний пафос уривка з драми „Никита Гайдай“ з мелодраматич-

ним чи казково-побутовим спрямуванням „Пісні караульного у тюрми“ з драми „Невеста“, жанр історичної драми чи трагедії з виразним переважанням віршової форми викладу („Никита Гайдай“) та „мелодраму в прозі“ „Невеста“ тощо. Вважаємо, що треба прийняти думку П. Руліна й вести мову про „Никиту Гайдая“ і „Невесту“ як різні твори¹⁷.

Опублікований 1842 р. у журналі „Маяк“ уривок з романтичної драми „Никита Гайдай“ варто розглядати в контексті історичних поглядів Шевченка-романтика початку 1840-х рр., зокрема того, що в драмі він „відтворює творчий динамізм народу у формуванні держави часів Богдана Хмельницького“¹⁸. Відтак, концепційним ядром твору є ідея патріотизму, пов'язана з боротьбою за національну свободу, почуттями „любви до України, до її героїчного минулого“¹⁹, яка в 1830 — на початку 1840-х рр. була суголосна з романтичною концепцією загальнослов'янського єднання, а також із „натяками на мудрого вождя“ (О. Білецький), а історичні погляди Шевченка, художньо трансформовані в „Никите Гайдае“, співзвучні з думками харківських романтиків та діячів Кирило-Мефодіївського братства.

Художня ідея уривка з драми „Никита Гайдай“ прочитується у контексті проблеми особистого і суспільного, національного, поступово набуваючи романтичного забарвлення й трансформуючись в антиномію „людина і народ“, мотив усвідомленої відповідальності героя за долю нації. Микита поспішає виконати свій патріотичний обов'язок — везе послання Богдана Хмельницького до польського короля Владислава IV зі скаргами на безчинства польської шляхти в Україні. Микита вірить у справедливість короля, його допомогу, що впливало з ідей сучасних Шевченкові історичних праць, зокрема „Истории Малой России“ (1830) М. Вантша-Каменського.

Незавершеність твору не дає підстав вести мову про цілісність проблемної та ідейно-образної мікроструктур „Никиты Гайдая“, адже ми нічого не знаємо ні про попередній розвиток драматичної дії твору, ні про його фінал, врешті нема ніякої ясності й стосовно його жанру. Отже, неможливо переконливо написати про те, як розв'язана про-

Сторінка з п'єси Тараса Шевченка „Никита Гайдай“. Дж.: „Киевская старина“, 1887, № 10

¹⁰ Антонович Д. Шевченко-драматург // Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 14 т.— 1959.— Т. 5.— С. 205.

¹¹ Відомий театрознавець 1920-х рр. П. Рулін у „Никите Гайдае“ вбачав виразний вплив традицій мелодрами (Див.: Шевченко Т. Повне зібрання творів / Під заг. ред. акад. С. Єфремова.— К., 1929.— Т. 3. Листування. Текст. Коментарій.— С. 381—382).

¹² Шубравський В. Є. Драматургія Т. Г. Шевченка / Вид. друге, доповнене й виправлене.— К., 1961.— С. 40.

¹³ Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 12 т.— Т. 6.— С. 15.

¹⁴ Козачковский А. Из воспоминаний о Т. Г. Шевченке // Биография Т. Г. Шевченка за спогадами сучасників.— К., 1958.— С. 47.

¹⁵ Шевченко Т. Повне зібрання творів / Під заг. ред. акад. С. Єфремова.— Т. 3.— С. 381.

¹⁶ Антонович Д. Шевченко-драматург.— С. 204—205.

¹⁷ Іншої думки були упорядники цитованого тут повного видання творів Шевченка за редакцією П. Зайцева, котрі зазначали, що Шевченко дуже незрозуміло висловився у листі до Квітки-Основ'яненка від 8 грудня 1841 р., а тому „не можна ствердити, що це [йдеться] про драми „Никита Гайдай“ та „Невеста“.— В. І.] дві відмінні п'єси“ (Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 14 т.— Т. 10.— С. 283).

¹⁸ Розумний Я. Чи вичерпано „Москалеву криницю“? // Світи Тараса Шевченка. Збірник статей до 175-річчя з дня народження поета.— Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто; Львів, 1991.— С. 98.

¹⁹ Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 12 т.— Т. 3.— С. 451.

блема героя й історичної долі народу чи окреслена історична перспектива визволення нації, як вони співвідносяться з основною художньою ідеєю твору і який власне реальний зміст самої ідеї тощо.

Найвидатніший драматичний твір Шевченка „Назар Стодоля“ (1843) також має досить складну історію написання й першої публікації.

Вперше про цю драму Шевченко згадав у листі до Я. Кухаренка від 30 вересня 1842 р. Кобзар зазначав, що „скомпонував“ „драму чи трагедію в трьох актах, зоветься „Данило Рева“. Не знаю, що ще з неї буде, бо ще і сам не читав, прочитаємо вдвох, як приїдете“²⁰. Через чотири місяці Шевченко вже писав, що „скомпонував [...] і „Назара Стодолю“ — драма в трьох актах. По-московському. Буде на театрі після Великодня“²¹.

Ці листи давали певні підстави твердити, що „драма чи трагедія“ на три дії „Данило Рева“ — „ніщо інше, як той самий „Назар Стодоля“, лише з переміненою назвою героя з менш звучної на більш звучну і гарнішу для сценічної вимови“²². В. Шубравський вважав „п'єсу „Данило Рева“ першим варіантом „Назара Стодолі“²³, покликаючись у своєму висновку на свідчення П. Куліша про те, що Шевченко змінював імена персонажів у „Назарі Стодолі“: „Галя [курсив автора] названа була сперва *Лукиєю*, но потом это имя переправлено во всей пьесе; только в монологах, писанных рукою автора, осталось везде, по недосмотру поправлявшего, *Лукия*“²⁴.

Д. Антонович зазначив, що відомостей про „Данила Реву“ замало, щоб твердити щось рішуче, але можна з великою ймовірністю припустити, що драма „Назар Стодоля“, про яку згадки з'являються тільки з лютого [згаданий тут лист Шевченка до Я. Кухаренка сучасне шевченкознавство датує 31 січня 1843 р.— В. І.] 1843 р., в 1842 році мала ще назву „Данило Рева“²⁵. Редакційна колегія цього ж видання творів Шевченка була, здається, іншої думки: „Не можна навіть твердити категорично, що це не була перша редакція „Назара Стодолі““²⁶.

Зрозуміло, всі ці думки є гіпотетичними, бо не маємо тексту драми „Данило Рева“ чи жодних інших Шевченкових згадок про цей твір.

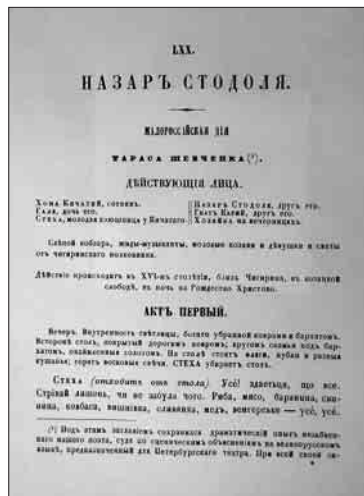
Більшість дослідників уважає, що Шевченко написав „Назара Стодолю“ російською мовою.

Тому наведене в „Оснві“ (1862, № 9, с. 4) свідчення П. Куліша про „український подлинник“ „Назара Стодолі“ визнається помилковим, а думка В. Шубравського, що „Назара Стодолю“ написано „російською мовою, але вже виключно прозою“²⁷, залишається незмінною й досі. Так уважають упорядники сучасного академічного Зібрання творів Шевченка у 12 т.²⁸, хоча й зазначають, що „щодо мови, якою був створений оригінал п'єси, дослідники не дійшли єдиного висновку“²⁹.

Слова П. Куліша про те, що в „переводі после слов Назара к Гале (в конце): „О мое сердце! доля моя!“ пьеса оканчивалась убиением Хомы и готовностью к смерти Игната; но это место потом перечеркнуто, и рукою автора написан конец подобно украинскому подлиннику, с небольшими отменами“³⁰ підтримав Д. Антонович, котрий так читав цитовані слова з Шевченкового листа до Я. Кухаренка: „Скомпонував ще я [...] „Назара Стодолю“ — драма в трьох актах. По-московському буде на театрі після Великодня“³¹. Відтак, „можливо, в московському перекладі і, можливо, не автора, а іншої особи“³², що дає підстави твердити: „Назара Стодолю“ спершу було написано українською мовою.

Автори коментарів згаданого Зібрання творів Шевченка у 12 т., критикуючи слова П. Куліша про „український подлинник“ п'єси, покликаються на примітку редакції „Основи“: „Под этим заглавием сохранился драматический опыт незабвенного нашего поэта, судя по сценическому объяснению, на великорусском языке, предназначенный для петербургского театра“³³. Зрозуміло, що такий аргумент непереконливий, адже ремарки в усіх „тогочасних українських п'єсах зазвичай писалися російською мовою“³⁴.

Очевидно, що коли драма „Назар Стодоля“ первісно мала б назву „Данило Рева“ (а не „Данила Рьова“!), то, найвірогідніше, була б написана такою українською мовою, бо Шевченко всім російськомовним творам давав відповідні назви — наприклад, „Никита Гайдай“, „Слепая“ чи „Невеста“. Для молодого письменника було природним писати українською мовою, і коли він переходив на російську мову, то часто це зазначав і коментував³⁵. Тому, крім слів з листа до Я. Кухаренка,

Тарас Шевченко. „Назар Стодоля“. Држ.: Основа, 1862, № 9.

²⁰ Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 12 т.— Т. 6.— С. 19.

²¹ Там само.— С. 23.

²² Антонович Д. Шевченко-драматург.— С. 204.

²³ Шубравський В. Є. Драматургія Т. Г. Шевченка.— С. 67.

²⁴ Основа.— 1862.— № 9.— С. 4.

²⁵ Антонович Д. Шевченко-драматург.— С. 204.

²⁶ Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 14 т.— Т. 10.— С. 288.

²⁷ Шубравський В. Є. Драматургія Т. Г. Шевченка.— С. 68.

²⁸ Див.: Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 12 т.— Т. 3.— С. 455—458.

²⁹ Там само.— С. 456.

³⁰ Основа.— 1862.— № 9.— С. 4.

³¹ Антонович Д. Шевченко-драматург.— С. 207.

³² Там само.

³³ Основа.— 1862.— № 9.— С. 3.

³⁴ Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 12 т.— Т. 3.— С. 458.

³⁵ Шевченко писав Я. Кухаренкові 30 вересня 1842 р.: „Переписав оце свою „Слепую“ та й плачу над нею, який

жодних аргументів на доказ того, що Шевченко написав свою драму російською мовою, не маємо.

Точаться суперечки й щодо жанру „Назара Стодоли“. Одні визначають його як історично-побутову драму (В. Шубравський), інші вважають, що твір „мало спільного має з російськими романтичними традиціями і своїми типовими ознаками належить до сентиментально-побутових п'єс (приперчених історичною бутафорією), що появилися у нас на початку XIX ст.“³⁶

О. Кисіль, П. Рулін, а також автор цієї статті, визначали жанр твору як мелодраму. Для такого висновку, здається, є всі підстави — зовнішній трагедійний план драматичної боротьби, що має викликати співчуття до позитивних героїв, характер драматичної дії, якій властиві „випадки різкого порушення звичного зв'язку побутових явищ“³⁷ та основної колізії, очевидний поділ персонажів на позитивних і негативних, моралізаторсько-дидактичний фінал твору тощо. Відповідною є й структура п'єси: Шевченко використав принцип обрамлення драматичної дії, коли кожен акт завершено сюжетно, а в наступній сцені обов'язково присутній один із персонажів попередньої дії, що повинно свідчити про безперервність розвитку інтриги. Таку класицистичну єдність дії, „потрібну для того, щоб перерви її не розбивали настрою дії, Шевченко добре витримав завдяки тому, що в середині акта сцена ні на хвилину не залишається пустою“³⁸.

Дискусійні судження викликали фінал твору, в якому спершу йшлося про вбивство Хоми Кичатого, й датування подій твору у першодруці XVI ст.

Сюжет мелодрами Шевченка побудовано на традиційному любовному трикутнику, хоча образ основного суперника Назара полковника Молочая винесено за межі тексту твору, а місце центрального негативного персонажа посідає Хома Кичатий. Спостерігаємо й заміну традиційного образу матері, яка зазвичай прагне шлюбу доньки з багатим, на образ лиходія батька, котрий згоден відступитися від своїх намірів лише під загрозою смерті.

У „Назарі Стодоли“ переплетено просвітительські, романтичні й реалістичні тенденції й ідеї, а тому соціально-побутовий конфлікт своєрідно поєднується „з героїкою минулого, здобувають дальший розвиток творчі принципи І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, з одного боку, і традиції романтиків, з другого“³⁹. Органічно поєднано світлі, благородні ідеали позитивних героїв Назара, Гната й Галі, просвітительсько-побутовий характер художнього конфлікту і сюжетної лінії зі соціально-сатиричним, подекуди гротескним зображенням окремих персонажів, зокрема Хоми Кичатого, під час створення образу якого Шевченко додержувався просвітительських засад — герой спершу був хоробрим і відважним, а негідником його зробили гроші. Лише опинившись у безвихідному становищі й переконавшись у шляхетності Назара, Хома переродився і, вивільнившись від влади грошей, вирішив спокутувати свої гріхи в монастирі. Виразні соціальні чинники в поясненні вчинків і характеру Хоми Кичатого свідчать про наявність у п'єсі реалістичних тенденцій.

Романтичне в мелодрамі — це наявність героїко-романтичного типу особистості (Назар Стодоля, Гнат Карий, Галя), героїчних мотивів, введення у твір місцевого колориту (сцени сватання, вечорниць), а також перший в українській драматургії яскравий романтичний образ героя, котрий зі зброєю в руках захищає своє право на щастя. Дії Назара вмотивовуються його романтичною нескореністю та пристрасним коханням до Галі.

Отже, романтичне начало — це драматично напружені та яскраві сцени, які стосуються „високих“ чи позитивних героїв, а реалістичне, соціальне — розвінчування споживацьких, егоїстичних прагнень негативних персонажів.

Загалом драматургія Шевченка, перебуваючи в „затінку“ його геніяльної поезії, попри порівняно невелику кількість текстів, є яскравою й самобутньою сторінкою Кобзарєвої творчості, має ще цілу низку нез'ясованих питань, а тому потребує подальшого докладного та всебічного вивчення.

Василь ІВАШКІВ

Ювілейна пам'ятна медаль до 100-річчя від смерті Тараса Шевченка. 1961 р.

мене чорт спіткав і за який гріх, що я оце сповідаюся кацапам черствим кацапським словом“ (Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 12 т.— Т. 6.— С. 19).

³⁶ Шамрай А. Передмова // Шевченко Т. Назар Стодоля.— С. 6.

³⁷ Балухатый С. К поэтике мелодрамы // Поэтика. III.— Ленинград, 1927.— С. 65.

³⁸ Варнеке Б. Композиція „Назара Стодоли“ Шевченка // Україна.— 1929.— Кн. X—XI.— С. 55.

³⁹ Шубравський В. Є. На шляху до критичного реалізму (історично-побутова драма Т. Шевченка „Назар Стодоля“) // Шевченко Т. Назар Стодоля.— К., 1985.— С. 94.

ШЕВЧЕНКОЗНАВСТВО В УКРАЇНСЬКІЙ ВІЛЬНІЙ АКАДЕМІЇ НАУК У США В 1950-х РОКАХ

(До 60-річчя створення Академії)

Розгром української науки в Радянському Союзі в 1930-х рр. призвів до того, що центр шевченкознавчих студій перемістився на терени Східної Галичини та країни Західної Європи, де зосереджувалася українська діаспора й велося жваве культурно-мистецьке й наукове життя українських емігрантів, передусім у Польщі й Чехословаччині. Тоді шевченкознавців об'єднала праця, яку організував Український науковий інститут з осідком у Варшаві, над виданням багатотомного Зібрання творів Шевченка за редакцією найавторитетнішого на той час текстолога Павла Зайцева. Через початок Другої світової війни цей

Володимир Міяковський у своїй робітні.
Фото 1960-х рр.

проект цілком реалізувати не вдалося, однак із кінцем війни виникли нові передумови для розвитку української гуманітарної науки, зокрема шевченкознавства, і знову-таки — у діаспорі. Перед наступом радянської армії Україну залишила велика кількість фахівців — філологів, істориків, архівістів, а також творчих особистостей — письменників, театральних діячів, художників, музикантів, які у місяцях тимчасового перебування (таборах Ді-Пі) гуртувалися в наукові товариства й культурно-мистецькі об'єднання, таким чином, формуючи нове креативно-інтелектуальне середовище. Тоді була створена нова інституція — Українська вільна академія наук, яка виявилася одним із найвдаліших і найперспективніших науково-організаційних проєктів української еміграції того часу.

Перед шевченкознавцями, які по війні опинилися поза межами батьківщини, постали нагальні питання структурної самоорганізації, і їх вони намагалися вирішити, згуртувавшись навколо Інституту шевченкознавства УВАН. Створений 17—19 березня 1948 р. на третій щорічній конференції УВАН, що відбулася в Регенсбурзі, Інститут очолив Павло Зайцев. Водночас перед

науковцями стояло таке питання: як залишатися на вістрі науки і не втратити своєї кваліфікації, коли більша частина друкованих і мало не всі архівні джерела були за „залізною завісою“. Через 15 років після створення Інституту шевченкознавства про ці проблеми писав Володимир Міяковський: „В новому світі перед українськими науковцями постала проблема: що можна зробити в галузі шевченкознавства при відсутності оригіналів Шевченкової творчості, архівних джерел, а навіть і друкованих матеріалів. Все ж діяльність була можлива в таких напрямках:

1. Іманентне вивчення Шевченка, інтерпретація його творів, виявлення художніх засобів і малярських прийомів, аналіза його мови;
2. Розшуки в книжкових фондах західного світу матеріалів, допоміжних до вивчення Шевченка;
3. Виявлення і бібліографування усіх слідів у чужоземних мовах знайомства Західного Світу з Шевченком — згадок про нього в пресі, чужомовних статей та перекладів його творів на інші мови;

4. Реєстрування і критична оцінка сучасної літератури про Шевченка, особливо советської¹.

До цього переліку слід додати ще одне важливе завдання, яке виконували науковці української діаспори — це популяризація творчості Шевченка, його постаті як символічного уособлення волелюбного і водночас пригнобленого українського народу. Згодом протягом ювілейних шевченківських років (1961—1964) українські науковці й громадські діячі діаспори багато зробили для того, щоб ім'я Шевченка ввести в пантеон найбільших поетів слов'янського світу й усього людства. Їм належить ініціатива й всебічне забезпечення умов для того, щоб у Вашингтоні 1964 р. урочисто відкрили пам'ятник Шевченкові, виконаний скульптором Леонідом Молодожанином.

У 1948—1949 рр. почалася масова еміграція українців з Німеччини за океан, здебільшого в Північну Америку. У листопаді 1949 р. Михайло Ветухів, майбутній перший президент УВАН у США, скликав нараду ініціативної групи новоприбулих до Америки науковців, котрі заклали підвалини цієї інституції як осередку, що репрезентував УВАН у цій країні. У грудні 1950 р. УВАН у США отримала від Державного департаменту чартер (статут), яким повноправно легалізовано її діяльність у Сполучених Штатах Америки.

Продовжуючи традицію європейської УВАН, її американське відгалуження почало влаштовувати щорічні березневі шевченківські конференції. Перше шевченківське видання УВАН у США було приурочене саме до такої конференції 1951 р. — це „Автограф Шевченка 1860 року“ (Нью-Йорк,

¹ Д[ражевська] Л. П'ятнадцять років шевченкознавчої праці УВАН: [Доповідь В. Міяковського] // Українські вісті (Новий Ульм).— 1964.— 5 квіт.— Ч. 4.

1951). Брошура мала всього 15 сторінок, але за своїм значенням вона вартувала багатьох сотень сторінок, адже ознайомлювала з раніше невідомим автографом Шевченка. В. Міяковський, один із засновників УВАН, опублікував уривки з послання „До Основ'яненка“ (його закінчення — рядки 65—104) та поеми „Іван Підкова“ (початок — рядки 1—38) — чотири сторінки із рукописної збірки 1859 р. „Поезія Т. Шевченка. Том первий“, які дружина Михайла Новицького — Лариса — передала до Музею-архіву УВАН. Брошура містила фотографічне зображення автографа й відтворення тексту, яке зробив науковець, супровівши публікацію ґрунтовною передмовою, із властивою цьому визначному науковцю скромністю, не підписаною.

Наступного року до шевченківської конференції з'явився перший випуск річника „Шевченко“, який мав продовження, закінчився десятим випуском 1964 р. і став одним із найсерйозніших видань, присвячених Шевченкові у вільному світі.

Річники „Шевченко“ були добре продумані. Олександр Архімович зазначає: „Завдання цього видання полягало в тому, щоб, починаючи з 1952 року, широко подавати спогади про Шевченка „Сто років тому“, а також матеріал про „шевченкіяну“ даного року“². Справді, від першого до останнього випуску в ньому друкувалися аналітично-оглядові статті „Шевченко сто років тому“, які готував (жодного разу не підписавшись!) Володимир Варлаамович. Видання припинилося після того, як було описано два останні місяці життя поета. Ці нариси, складені разом, є дуже стислою, але свіжою й по-дослідницьки оригінальною силуеткою Шевченкового життя від 1852 р.

Концепція збірників була широкою. У першому річнику мовилося про структуру всього видання, що вміщатиме такі розділи: „1) вступна стаття, 2) дослідчі праці, 3) публікація нових матеріалів, 4) Шевченкіяна за минулий рік: бібліографія окремих видань, журнальних і газетних статей за попередній рік, 5) хроніка“³. Цей план назагал витримано протягом усіх десяти випусків. До редакції річників незмінно входили Міяковський (зазначений під псевдонімом В. Порський), Горняткевич, Дорошенко і Чижевський, але душею, головним промотором і автором видання був Міяковський. Обкладинку річника з чорним профільним силуетом Шевченка в нарбутівському стилі створив Петро Холодний (молодший), який оформив обкладинки і багатьох інших УВАНівських видань. Кожний випуск містив по кілька ілюстрацій. Починаючи з 5-го числа видання готувалося в друкарні газети „Свобода“, яка публікувала окремі статті у фейлетонних „підвалах“ перед тим, як вони вихо-

Обкладинка першого річника „Шевченко“. Нью-Йорк, 1952 р.

дили у форматі річників. Це значно полегшувало його технічну підготовку.

Жодне еміграційне видання не подало так багато нових матеріалів про Шевченка та його оточення, як ці річники, невеликі за обсягом (від 32 до 64 с.). Крім членів редколегії, постійними авторами збірника були Петро Одарченко і Вадим Павловський. Спорадично на його шпальтах виступали Яків Гніздовський, Іван Коровицький, Юрій Перхорович, Іван Світ, Володимир Січинський, Юрій Слассьон, Левко Чикаленко, Ярослав Чиж та ін.

Серед джерельних публікацій слід виокремити такі: „Книга, що була в руках Шевченка та Куліша“ Д. Чижевського] — про Максимовичеву книжку „Малороссийские песни“ 1827 р., яка належить бібліотеці Гарвардського університету, з помітками Шевченка й Куліша (річник 1) [далі в дужках зазначаємо лише число]; „Згадка про арешт Т. Шевченка 1859 р. в приватному листі“ В. Міяковського (не підписався) — публікація з копії Кулішевого листа до Горпини Николаєвої від 7 вересня 1859 р. (1); „Шевченківська пам'ятка з архіву Богдана Лепкого“ Д. Горняткевича — квиток на передплату видання Шевченкових „Гайдамаків“ 1841 р. з автографом поета (2); „Лист Олекси Корсуна-сина в справі автографу „Мар'яни Черниці“ В. Міяковського (не підписався) — публікація Корсунового листа до М. Могилянського від 4 червня 1907 р. з відомостями про Шевченків автограф та про спроби Корсуна-батька і поета М. Щербини домогтися того, щоб Шевченкові після заслання дозволили мешкати в Петербурзі (2); „Унікальний „Кобзар“ 1860 р. з власноручними поправками Шевченка“ В. М[іяковського] — про примірник „Кобзаря“, що належав Г. Честахівському, з авторськими правками в текстах поезій (10). До історії шевченкознавчої науки важливими є статті Дорошенка „Мої шевченкознавчі праці“ (4) та Міяковського „Проект академічного видання Шевченка 1933 р.“ (2). Останній містить проспект видання, опрацьований Михайлом Новицьким, і записки Євгена Шаблювського до нього у справі підготовки першого тому; тут же Міяковський вмістив статтю про Новицького, а також покажчик його праць, складений ним самим. Змістовними є розвідки Ярослава Чижка „Айра Олдридж і Шевченко“ (4) та Міяковського „Шевченко і Костомаров“ (7). Першу написано на широкому матеріалі із залученням англійських друкованих джерел, друга відзначалася свіжим поглядом на особисті й творчі взаємини двох приятелів з акцентацією на постаті історика, який „не заслужив у нас навіть ґрунтовної монографії, опертої на джерелах“. Ретельно підготовленими є статті Коровицького „Шевченків „Буквар“ (1861)“ (10) і Перхоровича „Т. Г. Шевченко на Волині“ (10). В останній, зокрема, на основі документальних свідчень та народних переказів доводиться факт перебування Шевченка у с. Секунь й реставрації ним образу Матері Божої з Дітям (образ репродуковано). У численних оглядах і рецензіях автори відстежували нову шевченкознавчу літературу, що виходила, головню, у Радянському Союзі.

Того самого року, коли з'явився перший річник „Шевченко“, вийшов і перший том „Наукового збірника“. У ньому вміщено вдумливу, сповне-

² Архімович О. Матеріали до історії Української Вільної Академії Наук у США // Вісті УВАН.— Нью-Йорк, 2000.— Ч. 2.— С. 104.

³ Шевченко.— Нью-Йорк, 1952.— Річник 1.— С. 7.